

Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Moldova – Avrupa Birliği İlişkileri ve İlişkilerde Rusya'nın Rolünün Değerlendirilmesi ¹

Mehmet BARDAKCI ²

Başvuru Tarihi: 16.04.2024

Kabul Tarihi: 10.07.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Bu makalenin amacı bağımsızlık sonrası dönemde Moldova'nın AB'yle ilişkilerinin gelişimini Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) çerçevesinde incelemek ve bu süreçte Rusya'nın oynadığı rolü ele almaktadır. Makale şu tezleri savunmaktadır: Moldova, yoksul olması, Transdinyester sorununun çözülmemesi, Rusya'nın bölgedeki etkisi ve AB'nin Doğu Avrupa'ya doğru genişlemeye önem vermesi ve bütünleşme sürecine vurgu yapması gibi nedenlerle AB'nin öncelikli olarak bütünleşmeyi hedeflemediği bir ülke olduğu için Moldova-AB ilişkileri bilhassa 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısına kadar yavaş ilerlemiştir. Makalenin diğer tezi: Rusya, tarihsel, toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik ve askeri nedenlerle bağımsızlık sonrası dönemde Moldova'da her zaman belli bir etkiye sahip olmuştur. Fakat Moldova-AB ilişkilerinin AKP çerçevesinde yoğunlaşmasıyla Moldova gitgide Rusya'nın yörüngesinden uzaklaşmaya başlamıştır. Bunun yanında makale, genişleme konusunda geleneksel olarak demokrasi, hukuk devleti, insan hakları gibi değerlere vurgu yaparken 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra AB'nin artan güvenlik tehdidi algısı nedeniyle genişlemeyle ilgili tutumunda jeostratejiyi önceliğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede makalede AB'nin bu değişen yaklaşımı sonucunda AKP kapsamında yer alıp da AB'ye üye olması öngörülme Moldova, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin AB'ye üyelik yolunun açıldığı savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Komşuluk Politikası, Moldova, Doğu Ortaklığı, Rusya, AB

Atf: Bardakcı, M. (2024). Avrupa komşuluk politikası çerçevesinde Moldova – Avrupa Birliği ilişkileri ve ilişkilerde Rusya'nın rolünün değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), 955-982.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bağımsız Araştırmacı, mehmet_bar@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8116-0545

Evaluation of Moldova-European Union Relations and the Role of Russia in the Relations in the Framework of European Neighbourhood Policy

Mehmet BARDAKCI ³

Submitted by: 16.04.2024

Accepted by: 10.07.2024

Article Type: Research Article

Abstract

The objective of this study is to investigate the development of Moldova-EU relations in the framework of European Neighbourhood Policy (ENP) in the post-Soviet period and to examine the role of Russia in this process. The article asserts that because of such reasons as Moldova's poverty, the frozen Transnistria conflict, the impact of Russia, the importance attached by the EU to the enlargement towards Eastern Europe and EU's emphasis on the integration process, Moldova was not a country, with which the EU has aimed to integrate primarily. Therefore, EU-Moldova relations progressed slowly particularly up until the Russian invasion of Ukraine in 2022. Another thesis of the article is that owing to historical, social, cultural, political, economic and military reasons, Russia has always had a certain influence in Moldova. However, the more EU-Moldova relations intensified, the more Moldova moved away from the Russian orbit. Furthermore, the study maintains that while the EU emphasized traditionally such values as democracy, rule of law and human rights regarding its stance on enlargement, it prioritized geo-strategy in its approach as regards enlargement following the Russian assault on Ukraine in 2022. This, as a result, has paved the way for Moldova's membership to the EU.

Keywords: European Neighbourhood Policy, Moldova, Eastern Partnership, Russia, EU

³ Independent Researcher, mehmet_bar@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8116-0545

Giriş

Moldova, 2009'da Avrupa Birliği (AB) taraftarı bir koalisyon iktidara geldikten sonraki yıllarda AB tarafından AB bütünleşmesinde gerçekleştirdiği ilerleme ve ekonomik başarısı nedeniyle bir "başarı hikayesi" ve Doğu Ortaklığı sınıfının en iyi öğrencisi olarak tanımlanmıştır. Fakat Moldova'nın AB'yle yakınlaşma süreci uzun ve zorlu olmuştur. Moldova, Avrupa Birliği'yle bütünleşme sürecine girmeden önce bağımsızlığını yeni kazanan her Sovyet cumhuriyeti gibi demokrasi geleneğinin ve devletin zayıflığı, dış etkiye açık olma, yaygın yolsuzluk ve yoksulluk ve Sovyet tipi otoriter siyasal ve toplumsal kültürden, Batı tipi demokratik sosyo-politik yapıya doğru dönüşme gibi birçok sorunla yüz yüze kalmıştır. Diğer taraftan Moldova'nın çarpıcı özelliklerinden birisi tartışmalı bir ulusal kimliğe sahip olmasıdır. Moldovalıların ayrı bir etnik grup olup olmadığı konusunda ülkede bir uzlaşma yoktur. Moldovalıların bir kısmı kendini Romanya ulusunun bir parçası olarak görmektedir. Bu nedenle ülkede zaman zaman Romanya'yla birleşme tartışmaları yapılmıştır. Bunun yanında Moldova çok—etnili bir ülkedir. Buna rağmen Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kısa bir süre için Transdinyester çatışması⁴ patlak verse de ülkede etnik gruplar arasında Balkan tipi kanlı ve şiddetli bir gerginlik yoktur.

Moldova'nın AB'yle bütünleşme çabalarını anlamak için göz önünde bulundurulması gereken noktalardan birisi de Rusya'nın Moldova'daki rolüdür. Moldovalıların bir kısmının Rusya'ya sempatiyle yaklaşmasından dolayı, ekonomik, siyasal ve enerji faktörleri nedeniyle ve Rusya'nın Transdinyester ve Gagavuzya'daki rolü dolayısıyla Rusya, Moldova'da etkili olmaya çalışmaktadır. Fakat Rusya'nın Moldova'daki nüfuzu Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı saldırıdan sonra önemli ölçüde azalmıştır. Bu saldırıdan sonra Moldova'nın Rusya'yla ilgili güvenlik tehdidi algısı artmış ve Moldova'nın AB'yle yakınlaşma süreci hızlanmıştır. Bunun neticesinde AB Rusya tehdidine karşı bir güvence sağlamak için 23 Haziran 2022'de Moldova'ya adaylık statüsü vermiştir. Kısa bir süre sonra da AB Aralık 2023'te Moldova'yla katılım müzakereleri başlatacağını duyurmuştur.

Diğer taraftan Moldova'nın AB'yle bütünleşmesinde dikkate alınması gereken önemli bir nokta ülkede yolsuzluğun önlenmesidir (European Commission, 2023). Demokratik geleneklerin eksikliği ve yoksulluk Moldova'da devlet kurumlarında yolsuzluğun yaygınlaşması ve otokratik politikacıların nüfuzlarını sürdürebilmeleri için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Bu nedenle ekonomik kalkınma ve gelirin ülkede adaletli bir şekilde dağıtılmasının yanında hukuk devletinin, güçler ayrımının kuvvetlendirilmesi ve yargının bağımsızlığı Moldova'nın AB'yle bütünleşmesini kolaylaştıracaktır.

Bu makalenin hedefi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Moldova'nın AB'yle ilişkilerinin gelişimini Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) çerçevesinde ele almak ve bu çerçevede Rusya'nın oynadığı rolü açıklamaktır. Makalenin savunduğu tezler şunlardır: Moldova, yoksul bir ülke olması, Transdinyester sorununun çözüme kavuşturulamaması, Rusya'nın bölgedeki varlığı, AB'nin Doğu Avrupa'ya doğru genişlemeye ve bütünleşme sürecine öncelik vermesi gibi nedenlerle AB'nin öncelikli olarak bütünleşmeyi hedeflemediği bir ülke olduğu için Moldova-AB ilişkilerindeki ilerleme özellikle 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısına kadar yavaş gerçekleşmiştir. Bundan başka makale, tarihsel, toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik ve askeri faktörler dolayısıyla Rusya'nın Moldova'nın bağımsızlığını kazandıktan sonraki süreçte her zaman belli bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadır. Fakat AKP kapsamında Moldova-AB ilişkilerinin yoğunlaştığı

⁴ 1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte Moldova bağımsızlığını kazanmıştır. Moldova bağımsızlığını kazandıktan sonra Molotov-Ribbentrop Paktı'nı kınamış ve 2 Ağustos 1940'ta imzalanan "Moldova Sovyet Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilgili SSCB Yasası"nın geçersiz olduğunu duyurmuştur. Ayrılıkçı Transdinyester otoriteleri Transdinyester'i Moldova'ya bağlayan tek hukuki belgenin bu belge olduğunu ileri sürerek Moldova'nın Transdinyester üzerindeki egemenlik talebinin tarihsel ve hukuki açıdan geçersiz olduğunu söylemiştir (Moldova: 'null and void', t.y.). 1992'de Moldova ve Transdinyester'deki ayrılıkçılıklar arasında patlak veren çatışmayı Rusya'nın desteğiyle Transdinyester kazanmıştır. O zamandan beri gerçekleştirilen çözüm çabaları başarısız olmuştur. Transdinyester bağımsızlığını ilan etse de bu bölge sadece kendilerinin de uluslararası egemenliği tartışmalı olan Abhazya ve Güney Osetya tarafından tanınmaktadır.

süreçte Moldova gitgide AB'den uzaklaşmıştır. Ayrıca makalede AB'nin genişleme konusunda geleneksel olarak temel normları olan demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi değerlere vurgu yaparken Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra genişlemeyle ilgili jeostratejik gelişmeleri öncelediği iddia edilmektedir. Bu çerçevede makalede AB'nin bu değişen yaklaşımı sonucunda AKP kapsamında yer alıp da AB'ye üye olması öngörülmeven Moldova, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin AB'ye üyelik yolunun açıldığı savunulmaktadır.

2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonrasında AB'nin genişleme politikasında paradigmatik bir değişim meydana gelmiştir. Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle Rusya-AB arasındaki bağlar kopmuş ve AB ülkelerinin Rusya'dan hissettikleri güvenlik tehdidi algısı zirveye ulaşmıştır. Bu nedenle AB'nin çevresindeki gri bölgeler ortadan kalkmış ve AB'nin komşularının komşuları olarak tanımlanan AKP ülkeleri arasında yer alan Moldova, Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliği AB'nin genişleme politikasında öncelik kazanmıştır. Bunun yanında AB'nin güvenlik kaygıları yirmi yıldan fazladır adaylık sürecinde yer alan Batı Balkan ülkelerinin AB'ye üyeliklerinin AB'nin genişleme politikasının gündeminde hızla yükselmesine yol açmıştır. Kısaca söylemek gerekirse Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı AB'nin demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi değerler üzerine kurulmuş olan genişleme politikasının yerini genişleme yaklaşımında jeostrateji temelli bir kriterin almasına neden olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde Moldova-AB ilişkilerinin ele alındığı bu çalışma Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra AB'nin Moldova'ya bakışının nasıl hızlı bir şekilde değiştiğini ortaya koymakta ve oldukça güncel bir konuyu ele almaktadır. Aynı zamanda bu çalışmanın ele aldığı konu oldukça yeni olduğu için makalenin literatürde önemli bir katkı yapacağı düşünülmektedir.

Moldova'nın küçük bir ülke olması nedeniyle etkisini nispeten kolay bir şekilde gösterme potansiyeline sahip olması dolayısıyla AB, Moldova'yı Komşuluk Politikası için bir model ülke olarak sunmak istemiştir. Bu bağlamda Doğu Ortaklığı çerçevesinde Moldova-AB ilişkileri akademiyanın da ilgisini çekmiş ve bu konuda çok sayıda akademik çalışma yapılmıştır.

Niemann ve de Wekker (2010), Moldova-AB ilişkilerinde demokrasi ve iyi yönetişimin merkezi bir role sahip olduğunu söylemekle birlikte AB'nin üye devletlerden ve Moldova'dan bu alanlarda beklentileri konusunda çifte standart olduğunu ileri sürmektedir. Bunun yanında, yazarlar her ne kadar AB, Moldova'daki demokrasi ve iyi yönetim alanlardaki normatif değişikliklere önemli bir ölçüde katkıda bulunsa da ülkedeki normatif değişikliklerin ılımlı olduğunu savunmaktadır. Benzer bir şekilde, Bosse (2010), AB politikalarının Moldova'da ilk dönemlerde sınırlı bir etkiye sahip olduğunu iddia etmektedir. Birçok çalışma (Danii ve Mascautenau, 2011; Hagemann 2013; Nizhnikau, 2013) AB reformlarının hayata geçirilmesinde sadece AB'nin dış etkisinin yeterli olmayacağını ülkedeki iç faktörlerin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bununla ilişkili olarak Danii ve Mascautenau (2011) hem AB'deki taahhüdün yetersizliğinin hem de Moldova'da elitler seviyesinde reform konusundaki isteksizliğin reform sürecini olumsuz etkilediğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan çoğu eserde (Nizhnikau, 2016; Hagemann 2013; Lavrelashvili, 2018) Rusya'nın, Moldova'daki AB reformlarının başarısını etkileyen önemli bir dış aktör olduğunun altı çizilmektedir. Örneğin, Lavrelashvili, Doğu Komşuluk bölgesinde yer alan Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'daki AB reform sürecine en önemli tehdidin Rusya'dan geldiğinin altını çizmektedir. Elinizdeki bu çalışma ise daha önceki çalışmalardan farklı olarak Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra AB'nin Moldova'daki artan ve Rusya'nın ise azalan etkisine vurgu yapmaktadır.

Makale şu bölümlerden oluşmaktadır: İlk bölümde AKP'nin özelliklerinden ve başlangıcından itibaren AB komşuluk bölgesindeki gelişmelere paralel olarak geçirdiği değişimden bahsedilecektir. İkinci bölümdeyse AKP çerçevesinde Moldova-AB ilişkilerinin gelişimi ele alınacak ve Moldova'nın AB'ye yönelmesini sağlayan faktörlere ve AB üyelerinin Moldova'nın AB'yle bütünleşmesiyle ilgili yaklaşımlarına yer verilecektir. Üçüncü bölümde Rusya'nın Moldova'da sahip olduğu rol ve bunun Moldova-AB ilişkilerindeki yansımaları

tartışılacaktır. Bu çerçevede hangi araçlar vasıtasıyla Rusya'nın Moldova'da etkili olduğundan bahsedilecek ve Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra Rusya'nın Moldova'daki etkisinin çarpıcı bir şekilde azaldığına ve ülkenin AB'yle artan yakınlaşmasına dikkat çekilecektir. Bundan sonraki bölümdeyse Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonraki Moldova-AB ilişkilerinin gelişimi ve ilişkilerdeki gelecek senaryoları anlatılacaktır. Sonuç kısmında çalışmada varılan sonuçlar özetlenecektir.

Avrupa Komşuluk Politikası

AB'nin 2004'teki "Büyük Patlama Genişlemesi" (the big bang enlargement) üzerine Birliğin doğusundaki komşularıyla ilişkiler öncelik kazanmıştır çünkü Birlik doğusunda yer alan ülkelerde ortaya çıkabilecek istikrarsızlıkların kendisine sıçramasından endişe duyuyordu. AB bunun önüne geçmek için yani öncelikli olarak güvenlik kaygıları temelinde (AKP) hayata geçirmiştir. Aralık 2003'te yayınlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi belgesinde AB komşuluk bölgesinde güvenliğin inşasının AB'nin üç stratejik hedefinden biri olduğu belirtilerek "Görevimiz Avrupa Birliği'nin doğusunda ve Akdeniz'in sınırlarında yakın ve işbirliğine dayalı ilişkilere sahip olabileceğimiz bir iyi yönetilen devletler halkasının desteklenmesidir." denilmiştir (European Council, 2003, s. 8). Mart 2003'teki Avrupa Komisyonu bildirgesinde de bu stratejik hedef tekrarlanmış ve AKP başlatılmıştır (European Commission, 2003).

AKP'nin başlangıcı, Birleşik Krallığın kapsamlı bir "geniş Avrupa" inisiyatifinin başlatılması için girişimde bulunduğu 2002 yılının başlarına dayanmaktadır. Başlangıçta Rusya'nın haricindeki doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bu girişime 2002'de AB'nin güney ülkelerinin talebiyle Akdeniz'in güneyindeki ülkeler, 2004'teyse Kafkasya ülkeleri dahil edilmiştir. Böylelikle AKP'ye dahil olan ülkelerin sayısı 16'ya ulaşmıştır.⁵

Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi Aralık 2002'de AKP kapsamındaki ülkeler için "Üyeliği dışlamadan üyelikten daha az fakat ortaklıktan daha fazlasını sunmaya hazır olmamız gerekir." demiştir (Prodi, 2002, s. 3). AKP Avrupa bütünleşmesinde var olan dört özgürlüğün – malların, hizmetlerin, sermayenin ve insanların serbest dolaşımı – AKP'ye dahil olan ülkelerde gerçekleştirilmesini sağlayarak bu ülkelerle işlevsel işbirliği kurmayı amaçlamıştır (European Commission, 2004). Fakat bu işlevsel işbirliği AKP'ye dahil olan üyelerin AB'ye üyeliğini içermez. Bununla birlikte AB, üyeliğe aday devletlerde olduğu gibi AKP kapsamındaki devletlerle ortak değerler, siyasal diyalog, ekonomik ve sosyal işbirliği, ticari ilişkiler ve adalet ve iç işlerinde işbirliği temelinde AKP ülkelerinin refah, istikrar ve güvenliğine katkıda bulunmayı amaçlamıştır (Kempe, 2007, s. 188).

AKP'de AB'ye aday ülkelere benzer bir şekilde AKP kapsamındaki ülkelerin AB normlarını ve müktesebatını özümseyerek reformların gerçekleştirilmesi hedeflenir (Smith, 2005, s. 763). AKP, kapsamındaki ülkelerin AB'nin genişleme politikasında yer alan Kopenhag kriterleri temelindeki (hukukun üstünlüğünü, insan haklarına, azınlıklara saygı gösterilmesi ve korunmasını, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını ve birlik içinde piyasa güçleri ve rekabetçi baskı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden kurumların istikrarını sağlamış olmak) (European Council, 1993) standartlarını kabulüne dayanır. AKP kapsamındaki ülkelere katılım perspektifi verilmemekle birlikte bu ülkelerin AB'nin müktesebatını aşama aşama üstlenmeleri beklenir. AKP tarafından kullanılan araçlar AB'nin genişleme politikası çerçevesinde kullandığı katılım öncesi araçlara benzemektedir. AKP'ye dahil olan ülkeler için 2004'ten itibaren AB'nin bu ülkelerle kurduğu ilişkinin temel hukuki çerçevesini oluşturan Eylem Planları hazırlanmaya başlanmıştır. Eylem Planları, AB'ye aday ülkeler için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri'ne (Accession Partnership Document, KOB) benzer bir şekilde AKP kapsamındaki ülkelerin üç-beş yıl içinde yerine getirmeleri gereken öncelikleri ortaya koyar.

⁵ AKP'ye dahil olan ülkeler şunlardır: Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin Otoritesi, Suriye, Tunus ve Ukrayna.

Avrupa Komisyonu, AKP kapsamındaki ülkelerdeki gelişmeler hakkında düzenli bir şekilde ülkeler ve sektörler açısından İlerleme Raporları ve ülke Strateji Belgeleri yayınlar. AB, Komşuluk Politikası kapsamındaki ülkelerle ilişkisini Eylem Planları'nda her ülke için belirtilen öncelikler çerçevesinde oluşturulan "Ortaklık Anlaşmaları" (Association Agreements, OA) temelinde yürütür. OA'ların içinde "Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Alanları" (Deep and Comprehensive Free Trade Areas, DKSTA)'nın oluşturulması öngörülmüştür.

AB AKP'nin uygulanması için 2021'den itibaren Komşuluk Gelişim ve Uluslararası İşbirliği Aracı (NDICI – Global Europe) aracılığıyla fon sağlamaktadır. Bu mali yardım programı Avrupa Komşuluk Aracı'nın (ENI) yerini almıştır ve 2021-2027 dönemi için AKP kapsamındaki ülkelere 19,3 milyar avro destek sağlamayı öngörmektedir (European Commission, t. y.). AB, AKP kapsamındaki ülkelere teknik yardımı ise twinning, TAIEX (Teknik Yardım ve Bilgi Değişim Aracı) ya da SIGMA (Yönetişim ve İdarenin Geliştirilmesi için Yardım) aracılığıyla gerçekleştirir. Twinning AKP ülkelerindeki kurumların mevzuatının AB müktesebatıyla uyumlu bir şekilde uygulanmasını gerçekleştirmek için fon sağlar. TAIEX de twinning gibi AKP ülkelere AB müktesebatının üstlenilmesi için teknik yardım sağlamakla birlikte daha kısa süreli olmasıyla ondan ayrılır. TAIEX ve twinning AKP ülkelerinin mevzuatının AB'ninkiyle uyumlu hale getirilmesini amaçlarken SIGMA ise kısa ve orta vadede AKP ülkelerindeki yönetişimin ve idari yapıların güçlendirilmesini hedefler.

Komşuluk Politikası zaman içinde üç boyutu kapsamıştır. AKP'de doğu ülkelerinin yer aldığı girişim "Doğu Ortaklığı" (Eastern Partnership) olarak bilinir. Polonya ve İsveç'in 2009'daki girişimiyle ve Vişegrad ülkelerinin⁶ desteğiyle oluşturulan bu inisiyatif Azerbaycan, Ermenistan, Ukrayna, Gürcistan, Belarus ve Moldova'yu kapsar (Council of the European Union, 2009). AB'nin güneyinde yer alan ülkeleri kapsayan girişimse AKP'nin Akdeniz düzlemini oluşturur ve bu girişim daha eski bir geçmişe sahiptir. 1995'te "Barselona Süreci" olarak adlandırılan bu girişim daha sonra Fransa'nın teşebbüsüyle oluşturulan "Akdeniz için Birlik"e (Union for the Mediterranean) evrilmiştir (European Commission, 2008). AKP'nin üçüncü boyutuysa "Karadeniz Sinerjisi"dir (the Black Sea Synergy). 2008'de oluşturulan bu yapı Gürcistan, Moldova, Ermenistan, Azerbaycan, Ukrayna'yla Rusya Federasyonu'nu ve 2007'de AB üyesi olan Romanya ve Bulgaristan'ı kapsar ve Doğu Avrupa ülkeleriyle üç Güney Kafkasya ülkesini organik olarak birbirine bağlar ve AKP'nin doğu boyutunu güçlendirir (European Commission, 2007).

AB'nin Arap Baharı'na karşı stratejik bir çözüm üretememesi AB'yi Komşuluk Politikası'nı gözden geçirmeye yöneltmiştir. AB, Mart 2011'de güneydeki komşuları için "Demokrasi ve Paylaşılan Refah için Ortaklık" (Partnership for Democracy and Shared Prosperity) inisiyatifini ortaya atmıştır (ECHRUFASP, 2011). Avrupa Komisyonu ve Yüksek Temsilcilik Mayıs 2011'de ortak bir bildiri yayınlarak Komşuluk Politikası'nın gözden geçirilmesinin gereğine dikkat çekmiştir (HRUFASPEC, 2011). AKP'nin bu yeni versiyonunun merkezinde "more for more" ilkesi yer almaktadır. Buna göre AKP kapsamındaki ülkelere dönük ortak bir modelin yerine AB'nin belirlediği siyasi ve ekonomik kriterleri yerine getirdikleri ölçüde ülkelere mali ve teknik destek sağlayan yeni bir yaklaşım benimsenmiştir. Kasım 2015'te AKP bir kez daha gözden geçirilmiştir (ECHRUFASP, 2015). AB, Arap Baharı sonrasındaki karmaşayı dikkate alarak AKP'yi gerçekçilik temelinde yeniden revize etmiştir. Bu nedenle AKP'nin 2015 versiyonu güvenlik ve ekonomik açıdan istikrara, AB-AKP kapsamındaki ülkeler arasındaki ilişkilerde daha fazla farklılaşmaya ve AB'nin değerlerinden daha çok iki tarafın ortak çıkarlarına daha fazla odaklanmıştır (Blockmans, 2015). Gözden geçirilmiş AKP her ülke için aynı olan değerlendirme metodolojisini terk ederek farklılaşmayı vurgulamış ve ülkeye özel bir değerlendirme yöntemi benimsemiştir. Buna göre Avrupa Komisyonu artık AKP ülkelerinin AB reformlarını gerçekleştirme

⁶ Vişegrad ülkeler grubu Doğu Avrupa'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya'dan oluşur ve bu ülkeler arasında işbirliğinin geliştirilmesini amaçlar.

konusundaki ilerlemeleri için yıllık olarak toplu halde bir paket şeklinde raporlar hazırlamayacaktır. Bunun yerine Komisyon her ülke için ayrı olarak ve örneğin hukuk devleti, temel haklar gibi alanlarda tematik raporlar hazırlayacaktır. Gözden geçirilmiş AKP'de ortak çıkarlara vurgu yapılmıştır. Bu çıkarlar AB için özellikle bölgesel istikrar, kontrollü göç ve güvenlik iken karşılıklı çıkarlarda vurgu ticaret, yatırım ve enerji alanında işbirliğidir (Furness ve Schafer, 2015).

Avrupa Komşuluk Politikası Bağlamında Moldova-AB İlişkileri

Moldova 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlığını elde etmiştir. Post-Sovyet dönemde çeşitli faktörler Moldova'yı AB'yle ilişkilerini geliştirmeye yöneltmiştir. Moldova'nın AB'yle ilişkilerini geliştirmesi bu yeni dönemde onun bağımsızlığını ve devlet olma statüsünü kuvvetlendirecekti. AB post-Sovyet sonrası dönemde Moldova'nın hem finansal hem teknik açıdan ilerlemesinde hem de Transdinyester sorununun olası çözümünde en önemli rol oynayan bir aktör olarak ön plana çıkmıştır. Çünkü Moldova, diğer Sovyet devletlerinin aksine kendi kendini yönetme deneyimine sahip değildi, doğal kaynaklardan yoksundu, etkin bir dış ve iç politika yürütme kapasitesine sahip değildi, ekonomik olarak kötü durumdaydı ve doğusunda ayrılıkçı Transdinyester meselesiyle yüz yüzeydi (Danii ve Mascauteanu, 2011, s. 100). Moldova doğal gaz açısından Rusya'ya bağımlıydı. AB'ye üyelik Moldova'ya Rusya'nın etkisinden belli bir ölçüde kurtulma olanağı sağlıyordu. Kültürel açıdan bakıldığında kuvvetli Latin kökenlere sahip olan Moldova, AB adayı Romanya'yla güçlü tarihsel bağlara sahipti. Aynı zamanda Moldova'nın Avrupalılığı kültürel ve tarihsel açıdan tartışmaya açık değildi. Bu nedenle AB Antlaşması'na göre Moldova'yı reddetmek için herhangi bir gerekçe yoktu (Verdun ve Chira, 2008, s. 435). Moldova halkı AB'yle bütünleşmeyi önemli ölçüde destekliyordu. 2000'lerin ilk yarısında yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre Moldovalıların yüzde 60'ı özellikle ülkenin ekonomik kalkınmasına ve siyasal istikrarına sağlayacağı katkı nedeniyle AB'yi destekliyordu (White, Light ve Lowenhardt, 2001, s. 293-296). Her ne kadar ülkenin AB'yle yakınlaşması ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üyeliğinin uzlaştırılabilirliği konusunda farklı görüşlere sahip olsalar da Moldova'nın siyasi yelpazesinde yer alan hemen hemen bütün büyük partiler AB'yle bütünleşme taraftarıydı (Chirila, 2011, s. 111). Bu nedenlerle Soğuk Savaş sonrası dönemde Moldova AB'yle yakınlaşmak için istekli olmuştur.

AB ve üye ülkelerin Moldova'nın AB'yle bütünleşme sürecine bakışında öncelikle Romanya'dan bahsetmek gerekmektedir. Bükreş, AB içinde Kişinev'in en önemli destekçisi konumundadır. Çünkü Romanya'nın Moldova'yla yakın kültürel, toplumsal, tarihsel ve dilsel bağları vardı ve Moldova'yla sınır komşusu olan bir ülke olarak Moldova'nın AB'yle bütünleşmesinden en çok etkilenecek ülkelerin başında Romanya geliyordu. Bölgede ticaretin geliştirilmesi ve güvenliğin sağlanması açısından Kişinev'le işbirliği Bükreş için önemli bir rol oynuyordu. Romanya için Moldova'nın da içinde bulunduğu komşularının AB'yle bütünleşmesi 2007 Romanya Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin temel noktalarından birini oluşturuyordu. Moldovalılarda da Romanyalılara karşı benzer bir bakış açısı mevcuttu. Yapılan kamuoyu yoklamaları Moldovaların büyük bir kısmının (yüzde 74,3) Romanya'yla iyi ilişkileri Avrupa'ya yönelimlerinde en olumlu dış politika seçeneği olarak gördüklerini ortaya koyuyordu (IDIS Viitorul, EURASIA ve Axa, 2008).

Her ne kadar siyasal elitler düzeyinde belli bir isteksizlik olsa da AB halkları genel olarak AB'nin Moldova'nın da içinde bulunduğu Doğu bölgesine doğru genişlemesini desteklemiştir. Macaristan ve Polonya gibi Doğu Avrupa ülkeleri ve kuzeyde yer alan Baltık ülkeleri ve İsveç, Avusturya ve Slovenya Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyeliğini daha çok güvenliğe dayalı nedenlerle desteklemiştir (Verdun ve Chira, 2008, s. 437-438). Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya gibi Akdeniz ülkeleriyle muhtemelen Almanya yatırım olanakları ve topraklarında Moldovalı işçilerin bulunması gibi ekonomik nedenlerle Moldova'nın AB hedeflerine sıcak yaklaşmıştır. Belçika ise her zaman bütünleşmeyi destekleyen bir ülke olarak Moldova'nın üyeliğine karşı çıkmamıştır (Verdun ve Chira, 2008, s. 437-438).

Bununla birlikte hem Moldova'dan kaynaklanan nedenlerle hem de AB'nin içinden geçmekte olduğu süreç nedeniyle Soğuk Savaş sonrası dönemin başlangıcından 1990'ların ortalarına kadar Moldova'nın AB'yle ilişkileri Kişinev'in beklentilerinin aksine yavaş ilerlemiştir. AB, bir yandan 1991'de Maastricht Antlaşması'nı imzalayarak gerçekleştirdiği kurumsal reformlarla bütünleşmesini daha derin hale getirmekle meşguldü diğer taraftan da hemen doğusundaki sınır komşularına doğru genişleme AB'nin öncelikli meselesiydi. Ayrıca, AB'nin arka bahçesi olan Balkanlar'da 1990'lardaki çatışmalar Moldova'yla ilişkileri AB için öncelikli bir konu olmaktan çıkarıyordu. Bu nedenle direkt sınıra sahip olmadığı Moldova'yla ilişkilerin geliştirilmesi Brüksel için bir süre daha bekleyebilirdi. Bunun yanında Moldova hem Transdinyester meselesi nedeniyle hem de Rusya'nın ülkedeki etkisi nedeniyle AB tarafından istikrarsız bir ülke olarak görülüyordu (Shapovalova ve Boonstra, 2012, s. 51-55). Moldova açısından bakıldığında bu küçük ve yoksul ülkenin AB içinde sponsoru olabilecek bir ülke yoktu, Moldova, ekonomik nedenlerle henüz Brüksel'de kendisini yeterli bir şekilde temsil edebilecek durumda değildi. Yanısıra Şubat 1994'teki parlamento seçimleri Rusya'yla ilişkilere sıcak bakan Komünizm taraftarı bir hükümeti iktidara getirmişti (Danii ve Mascauteanu, 2011, s. 101). Ayrıca Moldova'yla yakın bağları olan Romanya henüz AB'ye üye olmamıştı. Moldova 1994'te Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nı (OİA) imzalayınca kadar AB'yle ilişkileri öncelikli bir hedef olarak görmemiş ve AB'yle ilişkilerin geliştirilmesi için kapsamlı bir strateji geliştirmemiştir (Wróbel, 2004, s. 62).

Mart 1994'te Moldovalıların Romanya'yla birleşmeye karşı ve bağımsız bir Moldova yönünde oy kullandıkları referandumdan sonra AB'nin Moldova'ya bakışı değişmiş ve onu kalıcı bir devlet olarak görmeye başlamıştır (Wróbel, 2004, s. 61). Nihayet Kasım 1994'te Moldova AB'yle on yıllık bir süre için yürürlüğe girecek olan fakat AB üyeliği perspektifi içermeyen bir OİA imzalamayı başarmıştır. OİA, 2014'te yeni bir OA imzalanınca kadar Moldova-AB ilişkilerinin ana çerçevesini oluşturmuştur. Temmuz 1995'te Moldova Avrupa Konseyi'ne (Council of Europe) ilk üye olan BDT ülkesi olmuştur ve AB'yle Ekim 1995'te geçici ticaret anlaşması imzalanmıştır. Her ne kadar AB Moldova'nın en önemli ticari ortağı olsa da oldukça düşük ekonomik gelişmişlik ve Transdinyester'deki çatışma nedeniyle bazı uzmanlar tarafından Moldova'nın Avrupa'yla yüzeysel bir şekilde bütünleşebileceği öngörülmüştür (Löwenhardt, Hill ve Light, 2001, s. 606).

1998'de OİA'nın yürürlüğe girmesiyle iki taraf arasındaki ilişkilerin yakınlaşma süreci hızlanmıştır (European Union, 1998). OİA başlangıçta on yıllık bir süreyi kapsıyordu ve ticaretin liberalleştirilmesinden yasal uyuma ve siyasi diyaloga kadar pek çok alanda Moldova ve AB arasında işbirliğinin yasal zeminini oluşturuyordu. Bununla birlikte OİA iki önemli sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birincisi OİA, Moldova-AB ilişkileri için açık ve iyi tanımlanmış hedefler içermiyordu. İkincisi ise 2004'ten itibaren OİA'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Moldova-AB ilişkilerinin çerçevesini oluşturan AKP'nin uygulanmasında tutarlılık, devamlılık ve istikrar açısından yaşanan sorunlardı (Chirila, 2011, s. 109).

Diğer taraftan 1991'de başlatılan ve etkin bir piyasa ekonomisinin ve çoğulcu demokrasinin gelişmesini hedefleyen BDT'ye Teknik Yardım Programı (TACIS) çerçevesinde Moldova, AB'den finansal yardım almıştır. (European Commission, 1992). İlerleyen yıllarda Moldova AB'yle ilişkilerini geliştirerek AB önderliğindeki birçok bölgesel girişimin parçası olmuştur. 2005 yılına kadar Moldova Parlamentosu'ndaki bütün gruplar Moldova'nın istikametinin AB bütünleşmesi yönünde olduğu konusunda taahhütte bulunmuş ve bunu AB kurumlarına iletmiştir. 2005'te AB'yle bütünleşme Moldova'nın stratejik bir hedefine dönüşmüştür ve bu çerçevede iktidardaki Komünist parti Romanya'yla ilişkilerinde daha yumuşak bir tutum izlemeye başlamıştır (Kirvelytė, 2010, s. 172). Bunun yanında AB'ye potansiyel aday ülkeler grubuna katılmanın AB'ye katılma şanslarını artıracaklarını düşündüklerinden 1999'da Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti'nin başlatılmasından beri Moldovalı yetkililer bu girişimin bir parçası olmaya çalışmıştır (Ungureanu,

2002, s. 68-79). Nihayet Moldova 2001’de bu paktın bir parçası olduğunda Kişinev’in bu pakta üyeliği *de facto* devlet yapıları, örgütlü suç, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi Transdinyester’le ilgili sorunlar nedeniyle tartışmalı bir konu olmuştur (Sasse, 2008, s. 311).

2001’de Moldova’daki seçimlerde Rusya taraftarı Komünist Moldova Cumhuriyeti Komünistler Partisi (PCRM), Rusya-Belarus Birliği’ne katılma, Avrupa karşıtlığı ve Rusya’yla ilişkilerini geliştirme gibi söylemlere sahip olsa da iktidara geldikten sonra AB’yle ilişkilerini bozmamıştır. 2003 yılında Avrupa Komisyonu tarafından 2004 yılında hayata geçirilecek olan AKP’nin temelini oluşturan bir “Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkilerin için Yeni Bir Çerçeve” başlıklı tebliği (European Commission, 2003) kabul edilmiştir.. AB 2005’te Moldova Özel Temsilcisi atamıştır ve Moldova’nın başkenti Kişinev’de daimi bir AB Delegasyonu oluşturmuştur. Avrupa Komisyonu AKP çerçevesinde Moldova Ülke Raporu’nu hazırlamıştır ve Moldova AB’yle 22 Şubat 2005’te Avrupa Komşuluk Politikası Eylem Planı’nı (AKPEP) imzalamıştır. AKPEP, Moldova’nın AB’yle bütünleşmesini sağlamak amacıyla üç yıllık bir süre için yerine getirilmesi öngörülen somut stratejik hedefleri belirlemiştir. AKPEP’in süresi üç yıl sonra dolmuş ve 2008’de süresiz bir şekilde uzatılmıştır. İktidardaki PCRM Hükümeti’nin seçici tutumu AKPEP kapsamındaki reformların hayata geçirilmesinde önemli bir sorun olmuştur. PCRM Hükümeti sadece kendisi için açık mali faydaları olan fakat gücünü zayıflatmayacak eylemleri uygulamayı seçmiştir. Bu çerçevede hükümet AKPEP’te yer alan on öncelikli alandan sadece ikisini – otonom ticari tercihlerin verilmesinin şartlarının oluşturulması ve AB’yle geri kabul anlaşması – hayata geçirmekle yetinmiştir (Rodkiewicz, 2009, s. 75).

Eylem Planı AB’nin en büyük genişlemesi olan “Büyük Patlama Genişlemesi” olarak bilinen on Doğu Avrupa, Baltık ve Akdeniz ülkesinin üye olarak alındığı dönemle kesişmiştir. Bu genişlemenin yarattığı dinamizmi Moldova-AB ilişkilerinde de gözlemlemek mümkündür. Moldova, 2007’de üye olması beklenen Romanya vasıtasıyla AB’yle sınır komşusu olacaktır. Bu genişleme AB ve Moldova’ya “işbirliğinin ötesine giden, belli bir ekonomik bütünleşme ve siyasi işbirliğinin derinleştirilmesini kapsayan git gide artan bir yakın işbirliği fırsatı sunmuştur.” (Ministry of Finance of Republic of Moldova, 2005).

AKPEP’in öncelik verdiği alanlar arasında şunlar yer almaktadır: Transdinyester çatışmasının çözümü, demokrasi ve hukuk devletini güvenceye alan kurumların istikrar ve etkinliğinin güçlendirilmesi, medya ve ifade özgürlüğünün temin edilmesi, idari ve yargı kapasitesinin kuvvetlendirilmesi, yatırım ikliminin düzeltilmesi, etkin bir devlet sınır yönetiminin oluşturulması, AB’nin Moldova’ya otonom ticaret tercihleri sağlaması, organize suçla mücadelenin güçlendirilmesi ve göç dalgalarının etkin bir şekilde yönetilmesi (Ministry of Finance of Republic of Moldova, 2005). Bu haliyle AKPEP’te yer alan hedefler genişleme kapsamında yer alan AB’ye aday ülkelerin üye olmak için gerçekleştirmesi gereken hedeflerinden pek farklı değildir. Başka bir deyişle AB, bir AKP ülkesi olarak Moldova’ya üyelik perspektifi vermeden Moldova’nın AB’yle bütünleşmesinin ilerletilmesini, Moldova’nın ekonomik ve siyasal açıdan istikrara kavuşturulmasını ve Moldova’nın serbest piyasa ekonomisine ve Batılı demokratik yapılara benzer bir yapıya dönüştürülmesini sağlamayı amaçlamıştır.

AB bilhassa Transdinyester probleminin çözümüyle ilgili bir Moldova Özel Temsilcisi atamıştır ve aynı zamanda ABD’yle birlikte Transdinyester meselesinin çözümü için yapılan görüşmelere gözlemci statüsünde katılmıştır. Aynı zamanda AB Sınır Yardım Misyonu (EU-BAM) başlatılmıştır. PCRM Hükümeti’nin otoriterliğe kaymasına rağmen AB’yle bütünleşme Moldova’nın öncelikleri arasında olmaya devam etmiştir. 2006’da AB Moldova’yla ticari alanda Genel Tercihler Sistemi’ni (GSP+) ve 2008’de Otonom Ticaret Tercihleri’ni (ATP) başlatmıştır. AB, 2008’de Moldova’yla vize kolaylaştırma ve geri kabul anlaşmalarını ve

Moldovalıların yasal göçünü kolaylaştıran bir Mobilite Ortaklığı imzalamıştır. 2006'da Moldova Güneydoğu Avrupa İşbirliği (SEECP) sürecine katılmıştır. Açık bir AB üyelik perspektifi sunmadığı için Moldova 2009'daki Doğu Ortaklığı girişiminden memnuniyetsizliğini dile getirmiştir. Moldova'nın öncelikli tercihi AB üyeliğini içeren derin bir OA olmuştur (Shapovalova ve Boonstra, 2012, s. 55-62).

29 Temmuz 2009'da yapılan genel seçimler Moldova-AB ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu seçimler sonucunda Moldova Demokratik Partisi (PDM), Moldova Liberal Demokratik Partisi (PLDM) ve "Bizim Moldova" partilerinden oluşan bir ittifakın (Avrupa Bütünleşmesi için İttifak) oluşturduğu AB taraftarı bir koalisyon iktidara gelmiştir. Avrupa Bütünleşmesi için İttifak Koalisyonu iç politika öncelikleri olarak Moldova'nın demokratik gelişimine, bilhassa hukuk devletinin ve siyasal sistemde ademi merkezizetçiliğin hayata geçirilmesini belirlemiş dış politikada ise AB'yle bütünleşmeyi mutlak bir öncelik olarak vurgulamıştır (Benes, 2010, s. 19). Bunun yanında Romanya ve Ukrayna'yla ilişkilerin geliştirilmesi ve Rusya'yla stratejik ortaklık öncelikli dış politik konular olarak belirtilmiştir. İttifakın AB'yle ilişkileri en önemli dış politik konu olarak belirlemesi Brüksel'in Moldova üzerindeki etki gücünü artırarak Moldova'nın AB'yle bütünleşmesinin hızlanmasına olanak sağlıyordu (Benes, 2010, s. 20).

Diğer yandan Moldova'da AB taraftarı bir koalisyonun iktidara gelmesinden sonra Romanya Sovyet döneminde ilişkilerinin zarar gördüğü Moldova'yla ilişkilerini düzeltme olanağı bulmuştur. 2010'da Moldova-Romanya arasında bir "sınır rejimi" anlaşması ve sınır trafiğiyle ilgili bir anlaşma imzalanmış, Moldova'da iki Romanya konsoloslugu açılmış, Moldova-Romanya sınırının Moldova tarafındaki Sovyetler Birliği'nden kalma dikenli teller ve tahkimatlar kaldırılmıştır. Moldova'nın Romanya'ya yaptığı bu jestlere karşılık Romanya AB kurumlarında Moldova çıkarlarının sözcülüğünü yapmış, Moldova'nın AB müktesebatına uyum sağlaması için teknik yardımda bulunmuş ve AB'yle ilgili deneyimlerini Moldova'ya aktarmıştır (Calus, 2015, s. 22-23).

AB yanlısı koalisyonun iktidara gelmesinden sonra Kişinev-Brüksel ilişkilerine yeni bir dinamizm gelmiştir. Mayıs 2009'da Doğu Ortaklığı'nın başlatılmasını Ocak 2010'da AB'nin Moldova'yla OA müzakerelerini başlatmasını onaylaması izlemiştir. Doğu Ortaklığı Moldova-AB ilişkilerinin yakınlaşmasında önemli mihenk taşlarından biri olmuştur. Doğu Ortaklığı bir yandan çok taraflı işbirliği olanağı sağlamıştır. Bu çerçevede Doğu Ortaklığı devlet başkanlarının yılda iki defa yaptıkları toplantılar, dış işleri bakanlarının yıllık toplantıları ve kıdemli uzmanların dört tematik alanda bir araya geldiği forumlarda AB'nin 27 üyesi ve Moldova'nın da içinde bulunduğu 6 ülke arasındaki işbirliğinin kurumsallaştırmasına yardımcı olmuştur. Diğer yandan AB ve Moldova arasındaki ikili ilişkiler açısından Doğu Ortaklığı çerçevesinde Ortaklık ve İşbirliği anlaşmalarının yerini daha fazla işbirliği olanağı sağlayan OA'nın alması, sadece AB-Doğu Ortaklığı ülkeleri arasında değil Doğu Ortaklığı ülkeleri arasında da kapsayıcı bir DKSTA'nın oluşturulması, 18 Aralık 2009'da Moldova'nın Ukrayna'yla birlikte Enerji Topluluğu'na katılmasıyla Rusya'ya enerji açısından bağımlı olan Moldova'nın Avrupa Enerji Sistemi'ne entegrasyonu için önemli bir adım atılması Moldova-AB ilişkilerinde bu dönemde önemli gelişmeler olmuştur (Benes, 2010, s. 34-36). Bunun yanında bölgesel programlar ve sınır ötesi işbirliği aracılığıyla ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanması ve mobilite ve güvenlik paktlarının önerilmesi Moldova-AB bütünleşmesini hızlandıran adımlar olmuştur (Benes, 2010, s. 34-36). Bununla birlikte AB'nin Moldova'da kamu idaresinde kapasite geliştirmeye odaklanmak yerine yasal reformlara ağırlık vermesi Moldova'daki devlet kurumlarının AB'nin sağladığı büyük miktardaki fonları absorbe edememesi ve sektör odaklı bütçenin bir kısmının ortadan kaybolması gibi sorunlara yol açmıştır (Rinnert, 2013, s. 6).

Haziran 2014'te Moldova-AB arasında OA imzalanmıştır. OA'nın imzalanması hem AB hem de Moldova açısından sembolik bir öneme sahiptir. AB için bu anlaşma eski Sovyet coğrafyasında Moldova gibi ülkelerde gerçek bir dönüşümün başlaması için bir "oyun değiştirici" olarak görülmektedir. Pekçok Moldovalı için ise bu anlaşma en azından sembolik olarak Rusya'nın etkisinden kurtulma olanağı sunmaktadır (Knott, 2013). Bu tarihten sonra AB'nin bütün politikaları ve araçları bu anlaşmayla uyumlu hale getirilmiştir. Bu çerçevede ana ikili araç olan Avrupa Komşuluk Aracı, OA'dan kaynaklanan Moldova Tek Destek Çerçevesi'ndeki (2014-2017 dönemi) uygulama önceliklerini ve vize kolaylaştırma ve geri kabul gibi diğer anlaşmaları yansıtmaktadır (Aid Management Platform, t.y.). Yanısıra AB, Moldova'yla Moldova vatandaşlarının 90 günlük bir süre için Schengen bölgesinde vizesiz olarak dolaşımını sağlayacak bir anlaşmanın imzalanması için görüşmelere başlamış ve nihayet 28 Nisan 2014'te Moldova vatandaşları Schengen bölgesinde vizesiz seyahat hakkı elde etmiştir. Ayrıca Kişinev-Brüksel arasında DKSTA müzakereleri hızlı bir şekilde ilerlemiş ve 1 Temmuz 2016'da hayata geçirilmiştir.

1992-2002 döneminde Moldova'nın BDT'yle yaptığı ticaret AB'yle yaptığı ticarete göre daha fazla iken 2002'den sonra aşağıdaki verilerde görüleceği üzere AB'yle yaptığı ticaret artmış, BDT'yle yaptığı ticaret ise azalmıştır (Wróbel, 2004, s. 65). Moldova'nın 2002'deki BDT'ye ihracatı toplam ihracatının yüzde 34'ünü oluştururken AB'ye yaptığı ihracat ise toplam ihracatının yüzde 23'ünü teşkil etmiştir. Moldova'nın 2002'de BDT'den ithalatı toplam ithalatının yüzde 39'unu oluştururken AB'den ithalatıysa toplam ithalatının yüzde 27'lik bir bölümünü temsil etmiştir (Wróbel, 2004, s. 66). 2014'te OA'nın imzalanmasından sonra Moldova-AB arasındaki ekonomik ilişkiler ivme kazanmıştır. 2016'da DKSTA'nın hayata geçirilmesinden sonra ekonomik ilişkiler daha da hızlanmıştır. Gümrük tarifelerinin kaldırılmasıyla Moldova'nın AB'den ithalatı ve AB'ye ihracatı artmıştır. Özellikle Moldova'nın AB'ye ihracatındaki artış dikkat çekici olup 2014'ten itibaren AB'nin Moldova'nın ihracatındaki payı iki katına çıkmıştır (European Commission, 2024, s. 102). Moldova'nın AB'ye ihracatı 2008'de 748 milyon avrodan 2019'da 1 milyar 819 milyon avroya çıkmıştır. Moldova'nın AB'den ithalatı ise 2008'de 1 milyar 714 milyon avrodan 2019'da 2 milyar 957 milyon avroya çıkmıştır (European Commission, 2024, s. 8). 2022 itibarıyla ihracatının yüzde 58,8'lik kısmını AB'ye, ithalatının yüzde 43,9'unu AB'den yapan Moldova'nın en önemli ticari ortağı AB'dir (European Commission Staff Working Document, 2023, s. 65). Ticari ilişkilerle kıyaslandığında AB'den Moldova'ya doğrudan yatırım girişi daha az artış gösterse de DKSTA'nın uygulanmaya başlamasından sonra AB'den Moldova'ya doğrudan yatırım akışı önemli ölçüde artmıştır (European Commission, 2024, s. 102). AB'nin Moldova'daki doğrudan yatırım yatırım stoğu 2013'te 2 milyar 103 milyon dolar iken 2019'da ise 3 milyar 35 milyar dolara ulaşmıştır (European Commission, 2024, s. 22). AB Moldova'nın en önemli doğrudan yabancı yatırımcısı olarak ülkenin yatırım stoğunun yüzde 86,7'lik bir kısmını temsil etmektedir (European Commission Staff Working Document, 2023, s. 65).

AB 2014'te Moldova'yla OA'yı imzaladıktan sonra AB reformlarının hayata geçirilmesi için Moldova'ya sağladığı hem teknik hem de mali desteği artırmıştır. AB, Moldova'ya yaptığı bu yardımlarla Moldova'da istikrarı teminat altına almak ve ülkeyi örnek bir Doğu Ortaklığı devletine dönüştürmek istemiştir. Taraflar arasındaki bütünleşme dikkate değer ölçüde yoğunlaşmış olsa da AB Moldova'ya açık bir üyelik perspektifi sunmaktan kaçınmıştır. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen ülkedeki yüksek seviyedeki yolsuzluk, AB reformlarının hayata geçirilmesindeki başarısızlık, Kasım 2014 seçim sürecindeki suistimaller Avrupa Komisyonu'nun Mart 2015'te yayınladığı ilerleme raporunda Moldova hakkında oldukça sert bir tutum almasına yol açmıştır (European Commission, 2015).

Diğer taraftan OA'nın hayata geçirilmesi konusunda başlangıçta Moldova çeşitli iç ve dış güçlüklerle karşı karşıya kalmıştır. Öncelikle Rusya, Moldova'nın AB'yle bütünleşmesinin önüne set koymak için Moldova'ya çeşitli ambargolar uygulamıştır. Moldova'dan ithal edilen gıda ürünlerine getirilen yasak ve Moldova'ya ülke

dışında çalışanların sağladığı gelirlerin üçte ikisini oluşturan Rusya'daki Moldovalıların⁷ Rusya'da çalışma imkân ve sürelerine getirilen kısıtlama⁸ bunların arasında yer almaktadır (Calus, 2014). Bunun yanında Moldova'da yolsuzluklarla ilişkili oligarklar arasındaki çekişmenin ülkede sık sık hükümet değişikliğine ve siyasal istikrarsızlığa yol açması, Moskova'nın ülkede kendine yakın partilere 2014'teki parlamento seçimlerinde sağladığı destek ve Gagavuzya'daki bağlantıları aracılığıyla Moldova hükümetleri üzerinde baskı kurarak Moldova'nın OA'yı ve DKSTA'yı terk etmesi için çaba göstermesi OA'nın başarılı olmasının önündeki engeller olmuştur. Ayrıca AB'nin Moldova hükümetlerinin yolsuzluk gibi suistimallerini görmezden gelerek Moldova'yı bir "başarı hikayesi" olarak sunarak desteklemesi OA'nın başarılı olmasının önündeki diğer engel olmuştur (Kostanyan, 2016).

Kasım 2014'teki seçimler Moldova'da AB taraftarı bir koalisyonu iktidara getirirse de sürekli hükümet değişiklikleri, yaygın yolsuzluk ve siyasal istikrarsızlık döneme damgasını vurmuştur. Şubat 2019'daki parlamento seçimleri ülkedeki istikrarsızlığı sona erdirmekte başarılı olamamış ve kalıcı bir hükümet kurulamamıştır. Temmuz 2021'de yapılan erken seçimler ise bu istikrarsız döneme nihayet son vermiştir. Seçimleri AB taraftarı Maia Sandu'nun Eylem ve Dayanışma Partisi (PAS) yüzde 52'lik mutlak bir çoğunlukla kazanarak hükümeti oluşturmuştur (Tanas, 2021). Böylelikle Moldova'nın AB'yle ilişkilerinin hız kazanmasının yolu tekrar açılmıştır. Bununla birlikte Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra enerji ve petrol fiyatlarındaki artış, yüksek enflasyon ve gıda ürünlerindeki pahalılık PAS Hükümeti'ne verilen desteğin azalmasına neden olmuştur (Calus, 2022).

Kasım 2020'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini eski başbakan olan AB taraftarı Maia Sandu Rusya taraftarı Igor Dodon'u açık bir farkla (yüzde 42'ye karşı yüzde 58) yenerek kazanmıştır. Sandu, Moldova seçmenlerinin ülkedeki yaygın yolsuzluk ve siyasi skandallardan duyduğu kızgınlıktan yararlanarak rakibine karşı avantaj sağlamıştır (Roth, 2020). Sandu, AB taraftarı olmakla birlikte Rusya'ya karşı pragmatik bir tutum izlemiş Rusya'yla da ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte Sandu Yönetimi'nde Moldova'nın AB'yle ilişkilerinde dönüm noktalarından biri Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'ya başlattığı saldırı olmuştur. Bu saldırı Moldova'da büyük bir endişeye yol açmış ve Rusya'nın Ukrayna'dan sonraki hedefinin Moldova olacağı konusunda bir korkuya yol açmıştır (Picheta, 2023). Bu nedenle Kişinev bu olaydan sonra çarpıcı bir şekilde Brüksel'e yönelmiştir. Bu saldırı sonrasında AB'ye adaylık başvurusunda bulunan Moldova ve Ukrayna'nın adaylığı AB tarafından hızlı bir şekilde kabul edilerek bu ülkeler AB Konseyi tarafından 23 Haziran 2022'de aday ilan edilmiştir.

Diğer taraftan AB, (5+2)⁹ çerçevesinin bir parçası olarak gözlemci statüsünde Moldova'da Transdinyester sorununun çözümüne katkıda bulunmaya çalışmıştır. Bunun yanında Brüksel, bu bölgenin Moldova'yla bütünleşmesini çeşitli şekillerde desteklemeye çaba göstermiştir. AB özellikle hem Moldova'daki hem de Transdinyester'deki sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğini güven artırıcı önlemler aracılığıyla geliştirmeye çalışmıştır. AB'nin bu çabaları toplumsal seviyede belli bir etkiye sahip olsa da siyasal düzeyde aynı etkiden bahsetmek söz konusu değildir (Montesano, van der Togt ve Zweers, 2016, s. 19). Brüksel, bu zafiyeti, her ne kadar Transdinyester'deki kurumları resmen tanımasa da, onlarla diyaloga girerek gidermeye çalışmıştır. Bu çerçevede AB Transdinyester'i DKSTA'ya dahil ederek Tiraspol üzerinde önemli bir manivela gücüne sahip olmuştur (Secrieru, 2016, s. 2-3).

⁷ Yurtdışındaki Moldovalılar ülkeye her yıl yaklaşık 1,6 milyar dolar gelir sağlamaktadır.

⁸ Moldovalılar Rusya'da yılda 90 güne kadar kalabilecekti.

⁹ 5+2 formatında başlangıçta Moldova, Transdinyester, Rusya, Ukrayna ve AGİT arabulucu olarak yer alıyordu. Moldova'nın talebi üzerine ABD ve AB, 2005'te gözlemci olarak bu gruba dahil olmuştur.

Moldova-AB İlişkilerinde Rusya Faktörü

Bu bölümde önce Rusya'nın Doğu Ortaklığı'na¹⁰ yaklaşımına değinilecek daha sonra ise Moldova-Rusya ilişkilerini etkileyen faktörlerden bahsedilecektir.

Rusya'nın Doğu Ortaklığına Yaklaşımı

Rusya kendini ortak komşuluk bölgesinde AB'yle rekabet halinde gördüğü için AB'nin Doğu Ortaklığı'nı daha etkin bir hale getirme konusuna ilgisiz kalmıştır ve AB'nin Rusya'nın çizdiği kırmızı çizgileri geçmemesini beklemiştir. Rusya, zamanla Doğu Ortaklığı'na karşı daha sert bir tutum almıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra Rusya'nın Batı'yla ilişkilerinin bozulmasıyla birlikte Rusya Doğu Ortaklığı'nı Rusya'nın post-Sovyet bölgesindeki çıkarlarıyla çatışan, açık bir şekilde "Rusya karşıtı" bir hareket olarak tanımlamıştır (Russia disappointed with, 2015). Bu nedenle Rusya, Doğu Ortaklığı'yla ilgili artan tehdit algısına bağlı olarak AB'nin Moldova'daki etkisini de çeşitli araçları kullanarak sınırlandırmaya çalışmıştır.

Bilhassa, Rusya açısından Doğu Ortaklığı'nın AB ve Doğu Ortaklığı'ndaki ülkelerle bir ortaklık gerçekleştirecek olmasının bu ülkelerin Rusya Federasyonu'ndan aşama aşama kopuşuna yol açacak olması, AB ve Doğu Ortaklığı arasındaki serbest ticaretin Rusya Federasyonu'nun bu ülkelerle olan serbest ticaretine engel olacak olması, Ukrayna'nın ve Moldova'nın AB'nin enerji piyasasına tam entegrasyonunun Rusya-Ukrayna ve Rusya-Moldova enerji işbirliğinin yasal ve siyasal çerçevesine zarar verecek olması sorun teşkil etmiştir (Zagorski, 2011, s. 41). Bunun yanında Ukrayna'nın doğal gaz ve petrol ulaştırma ağının AB'nin yardımıyla modernleştirilme hedefi, Doğu Ortaklığı ülkelerinin teknik standartlarının AB'ninkileriyle uyumlu hale getirilmesinin Rusya ve Doğu Ortaklığı'ndaki ilgili devletler arasında işbirliğini güçleştireceği konusundaki düşünce, AB'nin vize politikasının liberalleştirilmesi ve AB ve Doğu komşuları arasında insanların daha rahat hareket edebilmesinin Rusya ve Doğu Ortaklığı devletleri arasındaki hareketleri zorlaştıracak olması Rusya'nın Doğu Ortaklığı'na olumsuz yaklaşmasının nedenleri arasındadır (Zagorski, 2011, s. 41).

Rusya'nın Moldova'daki Rolü

Tarihsel nedenlerden kaynaklanan Moldova'daki Romanyacılar-Moldovacılar bölünmesi günümüzde de Moldovalıların Rusya'ya ve Romanya'ya karşı yaklaşımlarını belirlemektedir. Vladimir Voronin'in Komünist partisi ve ondan kopan Igor Dodon'un Sosyalist Partisi Moldova siyasi yelpazesinin solunu oluşturmaktadır ve Rusya'yla iyi ilişkiler kurulmasını, ülkede Rusça'ya daha fazla yer verilmesini ve Moldova'nın Romanya'dan farklılığını -savunmaktadır. Rusya da bu partileri açık bir şekilde desteklemektedir (Benes, 2010). Moldova siyasetinin sağıysa daha güçlü bir Romanyalılığı, Rusya'ya daha az bağımlı olmayı, AB'yle bütünleşmeyi desteklemektedir. 2009-2019 döneminde sağ ve merkez partilerin kurduğu hükümetler AB ve Romanya taraftarı politikalar gütmüştür. Moldova kamuoyunda son yıllarda siyasal istikrarsızlık, gecikmiş reformlar ve yaygın yolsuzluktan bunalmış olan Moldova seçmeni 2020 seçimlerinde geleneksel sağ/sol bölünmesinin dışındaki yolsuzluk karşıtı bir platformla seçim kampanyasını yürüten Maia Sandu liderliğindeki PAS'ı iktidara getirmiştir. Bu durum Rusya'nın ülkedeki etkisini önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Maia Sandu Hükümeti AB taraftarıdır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra Haziran 2022'de Moldova'ya AB adaylık statüsü verilmiştir. Buna bir tepki olarak Moldova'da rejim değişikliği iddialarının da içinde bulunduğu Rusya'nın bir dizi planı nedeniyle Maia Sandu Hükümeti Rusya'nın ülkedeki etkisini sınırlandırmayı hedefleyen çeşitli tedbirler almıştır (Ibragimova, 2023). Haziran 2022'den itibaren Rus haber kaynaklarına yasak getiren Moldova, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in de içinde bulunduğu bazı Rus politikacıların ülkeye girişini yasaklamış ve Temmuz 2023'te 45 Rus diplomatı ve elçilik çalışanını "düşmanca eylem"de buldukları

¹⁰ Doğu Ortaklığı Antlaşması, Moldova, Belarus, Azerbaycan, Ukrayna, Ermenistan ve Gürcistan'ı kapsar.

gerekçesiyle sınır dışı etmiştir (Moldova expels 45 Russian diplomats, 2023). Ayrıca 24 Ekim 2023'te Moldova'da hükümet ülkedeki Rus propagandasının etkisini sınırlandırmak için Russia Today ve NTV'nin de içinde bulunduğu 20'den fazla Rus internet sitesini bloke etmiştir (Moldova blocks access, 2023).

Başka bir dizi faktör nedeniyle Rusya'nın son yıllarda Moldova'daki etkisi azalmıştır (Devyatkov, 2017). AB'nin yılda 300-400 milyon avroyu bulan finansal desteği AB'nin ülkedeki etkisini önemli ölçüde artırırken Rusya'ninkini azaltmıştır. Moldova'nın 2005'te AB'nin otonom ticaret tercihleri sistemine katılması nedeniyle Moldova'nın dış ticaretinin BDT'ye olan bağımlılığı azalmış ve ülkenin dış ticaret kompozisyonu daha çeşitli hale gelmiştir. Bu değişim sonucunda Moldova'nın ana ticari ortağı AB olmuştur. 2022'de Moldova'nın ihracatının yaklaşık yüzde 60'ı AB ülkelerine yapılırken Rusya dahil BDT ülkelerine yapılan ihracat ise Moldova'nın toplam ihracatının dörtte birinden daha azını oluşturmuştur (Ibragimova, 2023).

Rusya'nın Moldova'daki etkisinin dikkat çekici bir şekilde azalmasına yol açan önemli olay ise Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'ya gerçekleştirdiği saldırı olmuştur (Cuckson, 2023). Ukrayna'dan sonraki hedefin kendileri olacağını düşünen Moldovalılar Rusya'nın yörüngesinden uzaklaşarak AB'ye yakınlaşmanın güvenliklerini garantiye alacağını düşünmüştür. AB de Moldovalıların bu beklentilerine karşılık vermiş ve 23 Haziran 2022'de Moldova'ya adaylık statüsü vermiş ve Aralık 2023'te Moldova'yla katılım müzakerelerini başlatmaya karar vermiştir.

Rusya'nın Ukrayna saldırısı nedeniyle Moskova'nın Moldova'daki ekonomik önemi azalmıştır. Rusya geçmiş yıllarda ticareti Moldova'ya karşı bir baskı aracı olarak kullanmıştır. Moldova'nın AB'yle giderek yakınlaşması üzerine Rusya, bu ülkedeki Rusya taraftarı partileri güçlendirmek ve AB taraftarı partileri zayıflatmak için 2006'dan itibaren birkaç defa Moldova'dan şarap, elma ve diğer tarım ürünlerinin ithalatını yasaklamıştır (Russia introduces an embargo, 2010). Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra Moldova'nın Rusya'ya olan ihracatında dikkat çekici bir düşüş meydana gelmiştir. 2021'den 2022 yılına Moldova'nın Rusya'ya olan ihracatında yüzde 50 oranında düşüş meydana gelirken (Calus, 2023a). , Rusya'daki Moldovalı ekonomik göçmenlerin sayısı 2014'te 560.000'den Mayıs 2022'de 76.000'e gerilemiştir (Calus, 2023a). Rusya'nın Moldova ekonomisi için azalan önemi ve Ukrayna'daki saldırgan tutumu Moldova'nın BDT üyeliğini de ülkede sorgulanır hale getirmiştir.

Enerji cephesinde de Rusya'nın Moldova'daki manivela gücü azalmıştır. Rusya'nın Moldova'ya gönderdiği gazı azaltmasıyla Moldova'nın Rus gazına bağımlılığı 2022'de önemli ölçüde azalmıştır. Rusya'nın Transdinyester'e gönderdiği gazı da azaltması Moldova'yı neredeyse elektriksiz bırakmıştır çünkü 2022'ye kadar Moldova'nın elektriğinin yüzde 70'i Transdinyester'de Rus gazıyla üretilen elektrikten sağlanıyordu (Ibragimova, 2023). Moldova'nın tükettiği elektriğin geri kalanı ise Ukrayna tarafından sağlanıyordu. Rusya'nın Transdinyester'e gönderdiği gazı azaltması ve Rusya'nın Ukrayna'nın enerji altyapısına düzenlediği füze saldırıları nedeniyle Ukrayna'nın Moldova'ya sattığı elektriği durdurması Moldova'da elektrik krizi yaşanmasına sebep olmuştur. Aralık 2022'den itibaren Moldova'ya elektrik tedariki normale dönmüştür. Fakat 2021'den itibaren Moldova'nın dış enerji tedarikini çeşitlendirme ve Rusya'ya bağımlılığını azaltma politikası bu enerji kriziyle daha da hız kazanmıştır. Moldova devlet enerji şirketi Energocom 9 Haziran 2023'te Yunan devletinin ortaklığının bulunduğu enerji şirketi DEPA ve adı açıklanmayan bir Romanya enerji şirketiyle gaz tedariki konusunda sözleşme imzalamıştır. Moldova Ocak 2024'te Dikey Gaz Koridoru'na katılmıştır. Bu anlaşmayla Yunanistan'ın bölgesel gaz geçiş merkezi olduğu ve Azerbaycan gazını kara yoluyla aldığı bir sistemde Dikey Koridor aracılığıyla Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan üzerinden Moldova gaz satın

alabilecektir (Necsutu, 2024). Ayrıca Moldova, ABD'den de LNG gemileri yoluyla Ocak 2024'ten itibaren gaz ithal etmeye başlamıştır. Sonuç olarak Moldova azalan gaz bağımlılığı nedeniyle Rusya'ya karşı konumunu güçlendirmiştir.

Bunun yanında Rusya'nın Moldova'ya saldırmasından sonra Moldova'nın tarafsızlığı ve askeri kapasitesi konusunda ülkede tartışma başlamıştır. Bunun sonucunda Moldova, savunma bütçesini büyük ölçüde artırmaya karar vermiştir. Savunma bütçesi yüzde 68 artırılarak 2023 yılında 141 milyon dolara yükseltilecek; 2022'de milli gelirin yüzde 0,38'inden sonraki yıllarda da milli gelirin yüzde 1-2 seviyesine çıkarılacaktır (Moldova to increase defence budget, 2022).

Bu gelişmeler sonucunda son yıllarda Rusya'nın Moldova'da azalan etkisi Moldova-AB-Rusya üçlüsü arasındaki dengenin AB lehine dönmesine ve Moldova'nın Rusya'dan uzaklaşıp AB'ye yakınlaşmasına neden olmuştur.

Rusya'nın Transdinyester'e Etkisi

Transdinyester Moldova'nın doğusunda Ukrayna sınırında yer alan yaklaşık 450.000 kişinin yaşadığı bir bölgedir. Başkenti Tiraspol olan Transdinyester'e Rusya siyasi, ekonomik ve askeri destek sağlamaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Sovyet/Rus ordusunun desteğiyle Transdinyesterli milisler zayıf Moldova birliklerini yenmeyi başarmıştır. Moldova-Transdinyester çatışması 1992'de sona ermiştir. O zamandan beri statükoyu Transdinyester'deki 800 kişilik sembolik bir Rus birliği korumaktadır. Bunun yanında ülkedeki Sovyet döneminden kalma silahların korunması için çoğunluğu Transdinyesterlilerden oluşan 1.500 kişilik bir kuvvet mevcuttur. Bununla birlikte Rusya'nın Transdinyester'deki askeri etkisi sınırlıdır çünkü ülkedeki Rus birlikleri ve milisler hafif silahlıdır. (Deen ve Zweers, 2022, s. 23). Buna rağmen bölgede asker bulundurulması Rusya'ya bölgeye müdahale etmek için önemli bir araç sunmaktadır.

Rusya'nın küçük cumhuriyetteki siyasi etkisi ülkenin Moldova'ya karşı çıkarılarının savunucusu olmasından ve 5 + 2 süreci çerçevesinde oynadığı arabulucu rolden kaynaklanmaktadır. Rusya, gizli bir şekilde diğer uluslararası aktörlerden bağımsız olarak Kozak Memorandumu adlı girişimiyle Moldova ve Transdinyester'le Transdinyester meselesini müzakere ederek çözmeye çalışmıştır. Fakat Kasım 2003'teki imza töreninden kısa bir süre önce Moldova kamuoyunun ve Batı'nın baskısı dolayısıyla ve Rus birliklerinin Moldova topraklarında 2020 yılına kadar bulunmasını öngören madde nedeniyle Rusya'nın Transdinyester çatışmasında belirleyici bir rol oynama teşebbüsü akamete uğramıştır (Popescu, 2010, s. 38-65). Batı ve Moldova kamuoyu Kozak Memorandumu'na karşı çıkmıştır. Aynı zamanda Rus birliklerinin Transdinyester topraklarında anlaşmaya göre 20 yıl kalacak olması nedeniyle Kozak Memorandumu, Cumhurbaşkanı Voronin'in Moldova'yı kontrol altına alma ve seçmenlerine karşı kendini bir kahraman olarak sunma hedefiyle bağdaşmıyordu. Bu nedenle Voronin, Memorandumu imzalamaktan vazgeçmiştir (Urse, 2008, s. 62). Kozak Memorandumu'nun başarısızlığıyla birlikte Moldova-Rusya ilişkilerinde önemli ölçüde bir bozulma meydana gelmiş ve Moldova Batı'ya yönelmiştir.

Tiraspol'un Moskova'yla birleşme talebine rağmen Rusya'ya göre ülke Moldova'nın bir parçası olarak kalmalıdır. Güney Osetya ve Abhazya gibi ayrılıkçı bölgelerin aksine Moskova Transdinyester'i hiçbir zaman tanımamıştır. Ayrıca Kırım'da olduğu gibi Moskova Transdinyester'i ilhak etmeyi de düşünmemiştir. Bunun sebebi Transdinyester'in Rusya için stratejik öneminin az olması ve Rus milliyetçi söyleminde önemli bir yeri olmamasıdır (Rogstad, 2018, s. 59). Moskova bu ayrılıkçı cumhuriyetin özel bir statü verilerek Moldova'ya katılmasını ve böylelikle Rusya taraftarı Transdinyester seçmenleri sayesinde Moldova'daki siyasi dengenin Rusya'nın lehine dönmesini beklemiştir (Solovyov, 2022). Tiraspol ise Rusya'yla bütünleşme taraftarıdır. Transdinyester'in Moldova'ya katılması durumunda Transdinyester AB içinde Romanya'nın bir ortağı olacaktır. Bu Transdinyester'in istemediği bir durumdur. Çünkü Transdinyester'in Romanya'yla tarihsel

sorunları vardır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra da Tiraspol'un bu eğilimi devam etmiştir. Ayrılıkçı cumhuriyetin Dışişleri Bakanı Vitaly Ignatiev Temmuz 2022'deki demecinde bölgenin ileride Rusya'ya katılmak üzere bağımsızlık hedefini koruduğunu söylemiştir (Transnistria: The next European republic, 2022).

Rusya'nın cumhuriyette etkili olduğu bir diğer araç ülkeye sağladığı teşviklerdir. Moskova Tiraspol'e sattığı gazı sübvansede ederek özellikle ülkedeki ağır sanayinin ayakta kalmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanında Rusya ülkeye insani yardım sağlamak ve güvenlik kuvvetleri ve kolluk kuvvetlerini finanse etmektedir. Ticari alanda Rusya Transdinyester'in önemli bir ortağı olmakla birlikte AB'yle 2014'te DKSTA imzalanmasından sonra bölgenin AB'yle ticareti artarken Rusya'yla azalmıştır (Deen ve Zweers, 2022, s. 23).

Bölgeyle kültürel bağları, ülkedeki eğitim kurumlarının Rusya'da tanınırlığı, cumhuriyetteki Rus medyasının varlığı, ülke vatandaşlarının çoğunun Rusya pasaportuna sahip olması ve Rusya'da eğitim ve iş bulma olanakları nedeniyle hiç şüphesiz Rusya, Transdinyester'de yadsınamaz bir yumuşak güce sahiptir. Fakat Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra Moldova'nın gaz tedarikini çeşitlendirmesi ve AB devletlerinden elektrik ithal etme olanağının ortaya çıkmasıyla Kişinev Tiraspol'e karşı tutumunu sertleştirmiştir. Bu durum Moskova'nın bölgedeki nüfuzunu sınırlandırıcı bir etkiye yol açmıştır. Moldova'nın Transdinyester'e gönderdiği Rus gazını azaltmasıyla Transdinyester'in ağır sanayisinin üretimi durmuş, elektrik satışından kaynaklanan kazançları yok olmuş ve iç piyasada Rus gazının satışından kaynaklanan gelir azalmıştır (Calus, 2023a). Daha sonra enerji konusunda Tiraspol-Kişinev arasında bir uzlaşmaya varılsa da artık Moskova'nın enerjisi Kişinev'e karşı bir araç olarak kullanma olanağı azalmıştır. Moldova'nın değişen tutumunun başka bir etkisi Şubat 2023'te gündeme getirdiği Transdinyester'i hedefleyen "ayrılıkçılık yasası"ndaki değişiklikte görülebilir. Daha önce Moskova'nın tepkisinden çekinen Moldova, ilk defa, ayrılıkçılığa hapis cezası getirmiştir (Necsutu, 2023).

Bunun yanında Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra Ukrayna'nın Moldova'yla olan sınırının Transdinyester bölümünü kapatması ve Moldova'yla Transdinyester'i Odesa aracılığıyla bağlayan bir köprüyü güvenlik nedeniyle havaya uçurması sonucunda Transdinyester'in yaptığı ihracat ve ithalatın kontrolü tamamıyla Moldova'nın eline geçmiştir. Savaş nedeniyle Transdinyester'in Rusya'yla yaptığı ticaret azalırken Moldova'yla ve AB'yle yaptığı ticaret artmıştır. Örneğin, 2019'da Transdinyester ihracatının yüzde 65'ini AB ülkelerine yaparken bu oran 2022'de yüzde 76'ya çıkmıştır (Calus, 2023c). Rusya'nın saldırısından sonra Transdinyester'i bir güvenlik tehdidi olarak gören Kiev'in Tiraspol'a karşı tutumunu radikal bir şekilde değiştirerek gerekirse Transdinyester meselesinin çözümünde güç kullanmak yoluyla Moldova'ya destekleyeceğini söylemesi de Kişinev'in Tiraspol üzerindeki etkisini artırmasına yardımcı olmuştur (Calus, 2023c).

Kısaca söylemek gerekirse Rusya'nın Moldova'da etkisinin azaldığı başka bir mesele bu ülkenin Transdinyester bölgesindeki varlığıdır. Özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra bölgede Moldova'nın rolü artarken Rusya'nınki azalmıştır. Bu durum Moldova'da AB etkisinin artmasına yardımcı olmuştur. Ekonomik faktörlerin de etkisiyle bölge AB'yle daha da yakınlaşmıştır.

Fakat Moldova'nın AB yolu açık iken Transdinyester'in durumu belirsizdir. Şimdiye kadar olan gelişmeler Moldova'nın AB'ye Transdinyester olmaksızın katılabileceği yönündedir. AB Moldova'nın toprak bütünlüğünü desteklemiş ve Transdinyester'in Moldova'yla tekrar birleşmesi için çaba göstermiştir. Bununla birlikte AB, Moldova'nın üyeliğinin Transdinyester'in statüsünden bağımsız olduğunu savunmaktadır. Kişinev de Transdinyester üzerindeki kontrolünü tekrar kurmaya çalışmakla birlikte Moldova'nın AB üyeliğinin Transdinyester'in durumuyla ilişkili olmadığını ileri sürmüştür. Tiraspol ise Kişinev'in AB üyeliği başvurusunu kendisine danışmadan yaptığını belirterek Kişinev'i Transdinyester'in bağımsızlığını tanımaya çağırmıştır (Oleksy, 2024).

Rusya'nın Gagavuzya'ya Etkisi

Gagavuzlar nüfusları 150.000 civarında olan, Moldova'nın güneyinde yaşayan Ortodoks Hristiyan inancına sahip, başkenti Komrat olan, otonom veTürki bir topluluktur. Gagavuzlar sıklıkla bağlı buldukları Moldova'dan özerklik kazanmaya çalışmıştır. Tarihi, dilsel ve kültürel bağları nedeniyle Gagavuz bölgesinin geleneksel olarak yöneldiği bölge Rusya Federasyonu olmuştur. Gagavuzlar Romanya'nın tarihsel olarak asimilasyonist politikalarının aksine eski Sovyetler Birliği'nin Gagavuz kimliğine karşı olumlu bir tutuma sahip olması nedeniyle günümüzde Rusya'yla sıcak ilişkiler kurmuştur. Böylelikle Rusya, siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan Gagavuzya'da önemli bir etkiye sahip olmuştur. Gagavuzya Moldova siyasetinde Rusya'ya sadece etkin bir araç sağlamakla kalmayıp Rusya'yla Kırım arasında önemli bir bağlantı noktasıdır. Yanısıra Gagavuzya'nın Rusya etkisi altına girmesi Rusya'nın Ukrayna'nın batı sınırlarını tam bir kontrol altına almasını sağlayacaktır (Coffey, 2021).

Gagavuzya'nın Rus dünyasının bir parçası olma durumu öncelikle dilsel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Gagavuzya'da nüfusun büyük bir kısmı Rusça konuşmaktadır ve Moldova'nın aksine okullardaki eğitim ağırlıklı olarak Rusça'dır. Bu durum da onların eğitim ve çalışma olanakları için Rusya'ya gitmelerini kolaylaştırmaktadır. Yanısıra ülkede Rusça televizyon programlarının yayınlanması bölgedeki Rusya taraftarı tutumları artırmaktadır (Deen ve Zweers, 2022, s. 34). Ekonomik olarak azalarak da olsa Gagavuzya öncelikli olarak Rusya'yla yakın ilişki içindedir ve bölge halkı iş bulmak için Rusya'ya gitmektedir (Deen ve Zweers, 2022, s. 35). 2014'te Moldova'nın imzaladığı DKSTA'dan sonra ekonomik olarak AB'nin bölgedeki etkisi artmıştır.

Yerel seçimlerde Rusya'yla yakınlığın Gagavuzlu siyasetçiler için bir meşruiyet kaynağı olması sebebiyle Rusya yerel siyasette de etkili bir role sahiptir. Diğer taraftan bu durum Rusya-Moldova arasında bir gerginlik kaynağıdır. Maia Sandu 30 Nisan 2023'te Gagavuzya'daki eyalet başkanlığı seçimlerinde yarışan adayların birçoğunun Rusya'nın ajanı olduğunu söyleyerek Rusya'yı Moldova'nın iç işlerine müdahale etmekle suçlamıştır (Moldova accuses Russia, 2023). Eyalet başkanlığı seçimini Rusya taraftarı Şor Partisi adayının kazanması Kişinev ve Komrat arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olurken Komrat-Moskova ilişkilerinin daha da yakınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Seçimlerden önce seçimi kazanan Şor Partisi adayı Moskova'da Gagavuzya'nın bir temsilciliğinin açılması vaadinde bulunurken Şor Partisi yetkilileri Moldova'nın dış politik yönelimiyle ilgili Gagavuzya'da bir referandum düzenleme taahhüdünde de bulunmuştur (Calus, 2023b).

2010'ların ortasından itibaren AB Gagavuzya'da ekonomik etkisini artırmıştır. Diğer taraftan geleneksel olarak Rusya taraftarı bir tutum izleyen Gagavuzya'da Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısından sonra dikkat çekici bir şekilde AB'ye yönelen Moldova'nın etkisi sınırlı kalmakla birlikte Kişinev Moskova'ya karşı eleştirel bir tutum almıştır.

Her ne kadar Moldova'nın AB'yle imzaladığı DKSTA nedeniyle 2014'ten itibaren AB'nin Gagavuzya'daki ekonomik etkisi artmaya başlasa da AB, Rusya'yla kıyaslandığında geleneksel olarak Gagavuzya'da etkili bir aktör değildir. Kasım 2013'te Moldova'nın AB'yle DKSTA'yı imzalamasıyla Kişinev-Brüksel ilişkilerinin yoğunlaşmaya başlamasıyla Gagavuzya, Rusya'yla yakınlaşma sürecini hızlandıracak adımlar atmıştır. Çünkü Moldova'nın AB'yle bütünleşmesi daha sonra onun Romanya'ya katılması sonucunu doğuracaktı. Bu durum da Romanya'yla tarihsel açıdan kötü ilişkilere sahip olan Gagavuzya için olumsuz bir sonuç ortaya çıkaracaktı. Bu gelişmeye karşı Gagavuzya'nın attığı adımlardan birisi Rus yasasını benimsemesi olmuştur. Bunun yanında 2 Şubat 2014'te Gagavuzya'da bir referandum düzenlenmiştir. Bu referandumda Gagavuzlar'ın yüzde 98,4'ü BDT Gümrük Birliği'yle yakın bağ kurulmasını desteklerken yüzde 97,2'si ise AB ile daha yakın bir bütünleşmeye karşı çıkmıştır. Gagavuzlar'ın yüzde 98,9 ise Moldova'nın bağımsızlığını kaybetmesi durumunda Gagavuzya'nın bağımsızlık ilan etme hakkını desteklemiştir (Gagauzia voters, 2014). AB, Moldova'yla Aralık 2023'te katılım müzakerelerini başlatma kararı aldıktan sonra Gagavuzya otoriteleri Gagavuzya'nın AB üyeliği yerine tarafsızlığı desteklediğini vurgulamışlardır (Stur, 2021).

Rusya'nın Ukrayna'ya Saldırısı Sonrasında Moldova-AB İlişkileri

AB, son olarak 2013'te Hırvatistan'ı üye olarak kabul ettikten sonra başka bir adaya üyelik vermemiştir. Batı Balkanlar'daki aday ülkeler ve müzakeresi yürütülen Türkiye'nin AB'yle bütünleşme süreci yavaşlamıştır. Fakat Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'ya saldırısından sonra AB'nin genişleme konusundaki yaklaşımı değişmiştir. AB genişleme konusunda demokrasi, hukuk devleti, insan hakları gibi normlara vurgu yapan geleneksel değer odaklı yaklaşımını terk ederek genişlemeyi AB'nin dış politik çıkarlarını korumaya dönük bir araç olarak görmeye başlamıştır. Bu yeni bakış açısına uygun olarak AB Ekim 2023'te Granada'daki gayri resmi zirve sonrasında yayınladığı deklarasyonda "Genişleme barış, güvenlik, istikrar ve zenginliğe yapılmış **jeostratejik** (vurgu: yazar) bir yatırımdır." demiştir (Council of the European Union, 2023). Hiç şüphesiz AB'nin genişleme konusunda değişen bu tutumu artık AB'nin üzerine kurulduğu geleneksel normlara önem vermediği olarak anlaşılmamalıdır. Fakat AB'nin genişleme konusunda yeni yaklaşımında önceliğinin jeopolitik kriterler olduğu algılanmalıdır.

Rusya'nın saldırısından birkaç gün sonra Ukrayna, Gürcistan ve Moldova AB üyeliği için başvuruda bulunmuştur. AB tarafından hızlı bir şekilde Haziran 2022'de Moldova ve Ukrayna'ya adaylık statüsü verilirken Gürcistan'a üyelik perspektifi verilmiştir. Batı Balkan ülkeleriyle de AB'nin bütünleşme süreci hızlandırılmıştır. Aralık 2023'te AB, Ukrayna ve Moldova'yla katılım müzakerelerini başlatmaya karar vermiştir (European Council, 2023b). AB, bilhassa Moldova'ya artan enerji maliyetleri konusunda destek olmak ve Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı nedeniyle Moldova'ya gelen Ukraynalı mülteciler için harcanmak üzere Aralık 2021'den itibaren Moldova'ya yardımını artırmış ve Temmuz 2022'ye kadar bu ülkeye 135 milyon avroluk finansal destek sağlamıştır (European Commission, 2022). Ayrıca Ukrayna-Rusya savaşının ülke ekonomisindeki olumsuz etkilerini hafifletmek amacıyla AB Konseyi Kışinev'e yapacağı makro-finance desteği 30 Mayıs 2023'te 295 milyon avroya çıkarmaya karar vermiştir (European Council, 2023a). Aynı zamanda Moldova Hükümeti'nin talebi üzerine AB Rusya'nın Moldova'ya dönük hibrit tehditlerini bertaraf etmek amacıyla Mayıs 2023'te sivil bir misyon (Moldova Cumhuriyeti AB Ortaklık Misyonu) başlatmıştır (EU Partnership Mission in the Republic of Moldova (EUPM), t.y.).

Moldova AB'yle katılım müzakerelerine başlamış olmasına rağmen AB üyeliği yolunda çeşitli güçlüklerle karşı karşıyadır. Öncelikle Transdinyester meselesi Moldova'nın AB'ye üyeliğini zorlaştıracaktır. Bu meselenin çözülmesi için Brüksel Moskova'nın işbirliğine ihtiyaç duyacaktır çünkü AB'nin bazı üyeleri Transdinyester sorununun çözülmemesi durumunda Moldova'nın AB üyeliğine sıcak bakmayacaktır (Karjalainen, 2023, s. 641). Gürcistan, Ukrayna ve Moldova'nın AB'ye üye olabilmesi için devlet kurumlarını, adalet sistemini, ekonomi politikalarını da kapsayan birçok alanda reformu hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte AB'nin bu ülkeleri üye olarak almasında jeopolitik boyutun önceliği bu ülkelerdeki AB reformlarının yüzeysel olarak gerçekleştirilmesi riskini ortaya çıkarabilir (Karjalainen, 2023, s. 643). Diğer taraftan AB reformlarının uygulanmasında söylem ve uygulamada Moldova'da devleti yönetenler düzeyinde geleneksel olarak var olan farklılık ülkedeki AB reformlarının işlerlik kazanmasının önündeki diğer önemli bir engeldir (Tudoroiu, 2011). Başka bir sorun da Moldova-AB ilişkilerinin şekli konusunda AB üyeleri arasında tam bir uzlaşma bulunmamasıdır. Örneğin, ikinci zirvesi Haziran 2023'te Kışinev'de yapılan Avrupa Siyasi Topluluğu (AST) Fransız Devlet Başkanı Emmanuel Macron tarafından Mayıs 2022'de önerilen ve bütün Avrupa Konseyi (Council of Europe) üyelerine AB yaşamının bir parçası olmayı sağlayan bir oluşumdur. Fakat bu yapı, üyeleri için AB Antlaşması'nın 42(7) maddesinde yer alan güvenlik garantileri (European Union External Action, 2022), tek pazar ve serbest dolaşım gibi tam üyeliğin somut faydalarını öngörmemektedir. Moldova'ya tam üyelik perspektifinden ziyade AST'ye üyelik perspektifinin verilmesi Moldova'nın AB'yle bütünleşmesini sekteye uğratacaktır. Çünkü böyle bir durumda Lokker ve Moyer'e göre "Rusya'nın Moldova'nın

bütünleşmeye dönük kırılğan ilerleyişini geriye çevirme konusunda gerçek bir risk vardır.” (Lokker ve Moyer, 2023).

AB'nin Moldova ve diğer aday ve katılım müzakeresi yürüten ülkelerle ilişkileri konusunda çeşitli senaryolar ileri sürülmüştür. Moldova'yla ilişkili olarak birinci senaryoya göre AB üyeler arasında genişleme için gerekli olan Lizbon Antlaşması'nın revize edilmesi konusunda uzlaşmaz sağlanamazsa ve Ukrayna Savaşı sona erince ya da soğuyunca bazı AB üyeleri Rusya'yla ilişkilerini yeniden canlandırırsa Moldova'nın Rusya'ya ekonomik bağımlılığı artabilir ve Rusya Transdinyester'e müdahalesine devam ederek bölgede istikrarsızlık yaratabilir. İkinci senaryoya göre AB reformlarının uygulanmasına öncelik verilmemesi, AB karar alma mekanizmasının reforma tabi tutulmaması ve AB bütçe meselelerinin çözülmemesi belirleyici olacaktır. Bu durum Moldova gibi yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde yolsuzlukla mücadelede başarısızlığa, AB'nin karar alma mekanizmasında Rusya gibi dış güçlerin etkisine maruz kalmasına ve AB'ye üye olduktan sonra Moldova'da demokratik geriye gidişe neden olabilir. Üçüncü senaryoda ise AB'nin heterojen bir üyelik kompozisyonuna göre reforme edilmesi, AB'nin inandırıcılığının bir ödüllendirme mekanizmasıyla artırılması, yerel sivil toplum örgütlerinin reform sürecindeki rolünün artırılması, Moldova'ya Rusya tehdidine karşı güvenlik garantisi verilmesi durumunda Moldova'da istikrarlı bir demokrasi kurulması mümkün olacak ve Rusya gibi dış aktörlerin ülkeye müdahale ihtimali azalacaktır (Karjalainen, 2023).

Aralık 2023'te de AB Moldova ve Ukrayna'yla katılım müzakerelerinin başlamasına karar vermiştir. Moldova'ya AB adaylık statüsü verilmesi Moldova kamuoyu tarafından da desteklenmiştir. Yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre AB'nin Moldova'ya adaylık statüsü verdiği 2022'de Moldovalıların yüzde 60 AB hakkında olumlu bir görüşe sahiptir (EU Neighbours East, 2022). Moldovalıların yüzde 57'si AB'ye herhangi bir uluslararası kuruma (BM, NATO, Avrasya Ekonomik Birliği, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü) güvendiklerinden daha fazla güvenmektedir (EU Neighbours East, 2022). Yapılan başka bir kamuoyu araştırmasına göre Moldovalıların AB'de en çok değer verdiği alanlar ekonomik zenginlik (yüzde 82), insan hakları (yüzde 79) ve konuşma özgürlüğüdür (yüzde 78) (European Parliament Research Service, 2020, s. 1).

Sonuç

Moldova-AB ilişkilerinin yoğunluğu Moldova'da hangi partinin/partilerin iktidarda olduğuna bağlı olarak değişmiştir. Moldova bağımsızlığının başlangıcından itibaren AB'ye dönük bir ülke olmasına rağmen iktidarda Rusya taraftarı partilerin olduğu dönemlerde Kişinev-Brüksel ilişkilerinin hızı yavaşlamıştır.

Başlangıçta AB'nin, Doğu Avrupa'ya genişlemeye ve entegrasyonda derinleşmeye öncelik vermesi, AB'nin dikkatinin Balkanlar'daki savaflara yönelmesi, Moldova'nın karşı karşıya kaldığı yolsuzluk, yoksulluk, istikrarsızlık ve Transdinyester meselesinin çözülememiş olması gibi sorunlar ve Rusya'nın bölgedeki etkisi nedeniyle AB Moldova'yla yakınlaşma konusunda isteksiz davranmıştır. 1990'ların ortalarından itibaren ilişkilerde ilerleme başlamıştır. 2003'te Rusya'nın Batı'yı dışlayarak Transdinyester sorununu Kozak Memorandumu'yla çözüme girişiminden sonra Moskova-Kişinev ilişkileri bozulurken Kişinev-Brüksel ilişkileri gelişmiştir. Kişinev-Brüksel ilişkilerine dinamizm kazandıran önemli bir gelişme AB'nin çevresindeki coğrafyalarda yer alan ülkelerde istikrar sağlanması amacıyla 2004'te AKP'yi hayata geçirmesi olmuştur. Bu tarihten sonra Moldova'nın AB'nin otonom ticaret tercihleri sisteminin bir parçası olmasıyla birlikte Moldova'nın Rusya dahil BDT'ye ekonomik bağımlılığı azalırken AB'yle ticaretinin oranı artmıştır. OİA'nın yerine 2014'te daha kapsamlı bir OA imzalandığında Moldova-AB ilişkileri daha da yoğunlaşmıştır.

Rusya ise özellikle Kırım'ı ilhak ettikten sonra AKP'nin Doğu Ortaklığı boyutunu eski Sovyet coğrafyasında kendi çıkarlarıyla çatışan bir gelişme olarak görmüş ve bölgedeki AB etkisini sınırlandırmak için girişimlerde bulunmuştur. Rusya, Moldova'da etkisini korumak ve dolayısıyla AB etkisini sınırlandırmak için bu ülke

üzerinde enerji ve ekonomiyi, Transdinyester'deki siyasi, ekonomik ve askeri varlığını ve Gagavuzya'daki geleneksel etkisini bir manivela olarak kullanmaya çalışmıştır. Fakat Rusya'nın Ukrayna'ya 2022'deki saldırısı Moldova-AB ilişkilerinde ve Moldova-Rusya ilişkilerinde paradigmatik bir değişiklik yaratmıştır. Moldova, keskin bir şekilde AB'ye yönelirken Rusya'nın Moldova'daki etkisi önemli ölçüde azalmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısıyla Moldova'da ortaya çıkan güvenlik tehdidi algısı Rusya'nın ülkedeki imajının hızla bozulmasına neden olmuştur. Moldova siyasetindeki AB-Rusya sarkacı çarpıcı bir şekilde AB lehine değişmiştir. Moldova'nın Ukrayna'yla birlikte hızlı bir şekilde AB adayı ilan edilmesine paralel olarak Moldova ülkede enerji, güvenlik, siyaset ve medyada Rusya'nın rolünü azaltan adımlar artmıştır.

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonrasında AB'nin genişleme konusundaki alışlagelmiş değer odaklı yaklaşımının yerini jeostrateji odaklı bir tutum almıştır. Bu saldırı sonrasında AKP kapsamında yer aldıkları için AB'ye üyeliği öngörülmemeyen Moldova, Ukrayna ve Gürcistan AB'ye adaylık başvurusunda bulunmuş ve bu başvurular AB tarafından hızlı bir şekilde kabul edilmiştir. AB Konseyi tarafından Moldova ve Ukrayna 23 Haziran 2022'de Gürcistan ise 14 Aralık 2023'te aday ilan edilmiştir. Moldova halkının AB'ye ve Moldova'nın AB üyeliğine olumlu bakışı katılım müzakereleri sürecinde Moldova-AB ilişkilerinin hızlı bir şekilde ilerlemesinde önemli bir temel oluşturacaktır.

Moldova-AB-Rusya üçgenindeki ilişkilerin gelişimini büyük ölçüde Brüksel'in AB bütünleşmesiyle ilgili gelecek vizyonu, Moldova'daki AB reformlarının başarısı, AB üyelerinin Rusya'yla ilişkilerine bakışı, AB'nin Moldova'ya AB bütünleşmesi yolunda sağlayacağı teşvikler ve AB'nin Moldova'ya Rusya'ya karşı vereceği güvenlik garantileri belirleyecek görünmektedir.

Kaynakça

- Aid Management Platform. (t.y.). European Neighbourhood Instrument Single Support Framework 2014–2017 for Moldova. Erişim adresi: https://amp.gov.md/portal/sites/default/files/inline/2298478_md_mou_eu_support.pdf
- Benes, K. (2010). *Moldova's European perspective: Breaking the integration deadlock?* Stockholm Paper. Institute for Security and Development Policy. Erişim adresi: https://isdpc.eu/content/uploads/images/stories/isdpc-main-pdf/2010_benes_moldovas-european-perspective.pdf
- Blockmans, S. (2015, Aralık 1). *The 2015 ENP review: A policy in suspended animation*. CEPS Commentary. Erişim adresi: <https://www.ceps.eu/wp-content/uploads/2015/12/SB%20ENP%20Review%20CEPS%20Commentary.pdf>
- Bosse, G. (2010). The EU's relations with Moldova: Governance, partnership or ignorance?" *Europe-Asia Studies*, 62(8), 1291-1309. <https://doi.org/10.1080/09668136.2010.504528>
- Calus, K. (2014, Kasım 6). *Russian sanctions against Moldova: Minor effects, major potential*. OSW Commentary, No. 152. Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2014-11-06/russian-sanctions-against-moldova-minor-effects-major>
- Calus, K. (2015). *In the shadow of history: Romanian – Moldovan relations*. OSW Studies, No: 53. Erişim adresi: https://www.files.ethz.ch/isn/194591/prace_53_ang_in_the_shadow_net.pdf

- Calus, K. (2022, Nisan 7). *Moldova: A looming energy crisis*. OSW Analysis. Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2022-04-07/moldova-a-looming-energy-crisis>
- Calus, K. (2023a, Şubat 20). *More independence, less fear: Moldova's perspective on Russia after a year of war in Ukraine*. OSW Commentary. Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-02-20/more-independence-less-fear-moldovas-perspective-russia-after>
- Calus, K. (2023b, Mayıs 24). *Moldova: Pro-Russian forces score a victory in Gagauzia*. OSW Analyses, Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-05-24/moldova-pro-russian-forces-score-a-victory-gagauzia>
- Calus, K. (2023c, Aralık 29). *Transnistria in the new international reality*. OSW Commentary, Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-12-29/transnistria-new-international-reality>
- Chirila, V. (2011). New opportunities for Moldova. *Internationale Politik und Gesellschaft*, 3, 109-119. Erişim adresi: https://www.fes.de/ipg/sets_d/arc_d.htm
- Coffey, L. (2021, Nisan 29). *The autonomous territorial unit of Gagauzia: A new focal point for Russo-Turkish competition?* Middle East Institute. Erişim adresi: <https://www.mei.edu/publications/autonomous-territorial-unit-gagauzia-new-focal-point-russo-turkish-competition>
- Council of the European Union. (2009, Mayıs 7). *Joint declaration of the Prague Eastern Partnership summit 7 May 2009*. 8435/09 - Presse 78. Erişim adresi: https://www.consilium.europa.eu/media/31797/2009_eap_declaration.pdf
- Council of the European Union. (2023, Ekim 6). *The Granada declaration*. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/10/06/granada-declaration/>
- Cuckson, M. (2023, Haziran 3). Moldova looks westward amid pressures of Ukraine war. *The Moscow Times*. Erişim adresi: <https://www.themoscowtimes.com/2023/06/03/moldova-looks-westward-amid-pressures-of-ukraine-war-a81367>
- Danii, O. ve Mascauteanu, M. (2011). Moldova under the European Neighbourhood Policy: "falling between stools". *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 27(1), 99-119. <https://doi.org/10.1080/13523279.2011.544385>
- Deen, B. ve Zweers, W. (2022). *Walking the tightrope towards the EU: Moldova's vulnerabilities amid war in Ukraine*. Clingendael Report. Erişim adresi: <https://www.clingendael.org/pub/2022/walking-the-tightrope-towards-the-eu/>
- Devyatkov, A. (2017, Mart 27). *Dynamics of Russian power in Moldova*. Foreign Policy Research Institute, Erişim adresi: <https://www.fpri.org/article/2017/03/dynamics-russian-power-moldova/>
- EU Neighbours East. (2022, Kasım 30). Annual survey 2022: Republic of Moldova. Erişim adresi: <https://euneighbourseast.eu/news/publications/annual-survey-2022-republic-of-moldova/>
- ECHRUFASP (European Commission and The High Representative of the Union For Foreign Affairs and Security Policy). (2011, Mart 8). *A partnership for democracy and shared prosperity with the southern Mediterranean*. Joint Communication to the European Council, The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of Regions, COM(2011) 200 Final, Brussels. Erişim tarihi: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0200:FIN:en:PDF>

- ECHRUFASP (European Commission and The High Representative of the Union For Foreign Affairs and Security Policy). (2015, Kasım 18). *Review of the European Neighbourhood Policy*. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, JOIN(2015) 50 final, Brussels. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015JC0050>
- European Commission Staff Working Document. (2023, Kasım 8). *Republic of Moldova 2023 report*. SWD(2023) 698 final, Brussels. Erişim adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_698%20Moldova%20report.pdf
- European Commission. (1992, Eylül 14). *EC Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States and Georgia: The Tacis programme*. Memo 92/54. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_92_54
- European Commission. (2003, Mart 11). *Wider Europe-Neighbourhood: A new framework for relations with our eastern and southern Neighbours*. COM (2003) 104 final, Brussels. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0104:FIN:EN:PDF>
- European Commission. (2004, Mayıs 12). *European Neighbourhood Policy: Strategy paper*. Communication from the Commission, COM(2004) 373 final, Brussels. Erişim adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2019-01/2004_communication_from_the_commission_-_european_neighbourhood_policy_-_strategy_paper.pdf
- European Commission. (2007, Nisan 11). *Black Sea Synergy – A new regional cooperation initiative*. COM (2007) 160 final, Brussels. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF>
- European Commission. (2008, Mayıs 20). *Barcelona Process: Union for the Mediterranean*. COM (2008) 319 final. Erişim adresi: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0319:EN:HTML>
- European Commission. (2015, Mart 25). *Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova*. SWD (2015) 69 final, Brussels. Erişim adresi: https://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/2015/repulic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf
- European Commission. (2023, Kasım 8). *Republic of Moldova 2023 Report*. SWD (2023) 698 final, Brussels. Erişim adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/d8ef3ca9-2191-46e7-b9b8-946363f6db91_en?filename=SWD_2023_698%20Moldova%20report.pdf
- European Commission. (2022, Temmuz 15). *The EU further increases its budget support to Moldova, providing in total €135 million since end of last year*. Erişim tarihi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/eu-further-increases-its-budget-support-moldova-providing-total-eu135-million-end-last-year-2022-07-15_en#:~:text=%E2%82%AC13%20million%20in%20humanitarian,refugees%20currently%20displaced%20in%20Moldova
- European Commission. (2024, Şubat 10). *Ex-post evaluation of the implementation of the Deep and Comprehensive Free Trade Area between the EU and its member states and Moldova*. Final Report, Brussels. Erişim adresi: <https://www.ceps.eu/download/publication/?id=37953&pdf=Moldova-NG0922542ENN.pdf>
- European Commission. (t.y.). *Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument – Global Europe (NDICI – Global Europe)*. Erişim adresi: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/neighbourhood-development-and-international-cooperation-instrument-global-europe-ndici-global-europe_en

- European Council. (1993, Haziran 21-22). *Conclusions of the Presidency, European Council in Copenhagen*. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>
- European Council. (2003, Aralık 12). *A secure Europe in a better world: European Security Strategy*. Brussels. Erişim adresi: https://www.cvce.eu/content/publication/2004/10/11/1df262f2-260c-486f-b414-dbf8dc112b6b/publishable_en.pdf
- European Council. (2023a, Mayıs 30). *Council nearly doubles the EU's financial assistance to Moldova to a total of €295 million*. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/05/30/council-nearly-doubles-the-eus-financial-assistance-to-moldova-to-a-total-of-295-million/>
- European Council. (2023b, Aralık 15). *European Council meeting – conclusions*. EUCO 20/23, Brussels. Erişim adresi: <https://www.consilium.europa.eu/media/68967/europeanCouncilconclusions-14-15-12-2023-en.pdf>
- European Parliament Research Service. (2020). *Association Agreement between the EU and the Republic of Moldova: European implementation assessment (Update)*. Brussels. Erişim adresi: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/642834/EPRS_STU\(2020\)642834_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/642834/EPRS_STU(2020)642834_EN.pdf)
- EU Partnership Mission in the Republic of Moldova. (t.y.) Erişim adresi: https://www.eas.europa.eu/eupm-moldova_en?s=410318
- European Union. (1998, Haziran 24). *Partnership and cooperation agreement between the European Communities and their member states and the Republic of Moldova*. L 181/3
- European Union External Action. (2022, Ekim 6). *Article 42(7) – The EU's Mutual Assistance Clause*. Erişim adresi: https://www.eas.europa.eu/eas/article-427-teu-eus-mutual-assistance-clause_en
- Furness, M. ve Schafer, I. (2015, Kasım 26). *The 2015 European Neighbourhood Policy review: More realism, less ambition*. IDOS The Current Column, Erişim adresi: <https://www.idos-research.de/en/the-current-column/article/the-2015-european-neighbourhood-policy-review-more-realism-less-ambition/>
- Gagauzia voters reject closer EU ties for Moldova. (2014, Şubat 3). *RFERL*. Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/moldova-gagauz-referendum-counting/25251251.html>
- Hagemann, C. (2013). *External governance on the terms of the partner? The EU, Russia and the Republic of Moldova in the European Neighbourhood Policy*. *Journal of European Integration*, 35(7), 767-783. <https://doi.org/10.1080/07036337.2012.732073>
- HRUFASPEC (The High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and the European Commission). (2011, Mayıs 25). *A new response to a changing neighbourhood: A review of European Neighbourhood Policy*. Brussels. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_9_komsuluk_politikalari/A_review_of_European_Neighbourhood_Policy.pdf
- Ibragimova, G. (2023, Mayıs 11). *How Russia torpedoed its own Influence in Moldova*. Carnegie Endowment for International Peace. Erişim adresi: <https://carnegieendowment.org/politika/89731>
- IDIS Viitorul, EURASIA ve Axa. (2008). *National public opinion study on progress towards European integration and the European Neighbourhood Policy Action Plan*.

- Karjalainen, T. (2023). EU enlargement in wartime Europe: three dimensions and scenarios. *Contemporary Social Science: Journal of the Academy of the Social Sciences*, 18(5), 5637-5656. <https://doi.org/10.1080/21582041.2023.2289661>
- Kempe, I. (2007). Identifying an agenda for a new eastern policy – evaluating the European Neighbourhood Policy beyond the ENP approach. *Intereconomics*, 42(4), 187-190. <https://doi.org/10.1007/s10272-007-0220-0>
- Kirvelytė, L. (2010). Moldova’s security strategy: the problem of permanent neutrality. *Lithuanian Annual Strategic Review*, 8(1), 157-183. doi:10.47459/lasr.2010.8.7
- Knott, E. (2013, Ekim 15). Moldova is at the crossroads between Russia and the EU ahead of the Eastern Partnership summit in Vilnius [Blog yazısı]. LSE European Politics and Policy (EUROPP). Erişim adresi: <https://eprints.lse.ac.uk/59315/>
- Kostanyan, H. (2016, Mart 3). *Why Moldova’s European integration is failing?* CEPS Commentary. Erişim adresi: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/why-moldovas-european-integration-failing/>
- Lavrelashvili, T. (2018). Resilience-building in Georgia, Moldova and Ukraine: Towards a tailored regional approach from the EU. *European View*, 17(2), 189-196. <https://doi.org/10.1177/1781685818805680>
- Lokker, N. ve Moyer, J. C. (2023, Mayıs 31). *Moldova needs more reform from Europe than a symbolic summit*. Wilson Center. Erişim adresi: <https://www.wilsoncenter.org/article/moldova-needs-more-europe-symbolic-summit>
- Löwenhardt, J., Hill, R. J. ve Light, M. (2001). A wider Europe: The view from Minsk and Chisinau. *International Affairs*, 77(3), 605-620. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/3095440>
- Ministry of Finance of Republic of Moldova. (2005). *EU–Moldova Action Plan*. Erişim adresi: https://old.mf.gov.md/common/files/Action_Plan_EU-Moldova.pdf
- Moldova accuses Russia of meddling in its internal affairs ahead of regional vote. (2023, Nisan 27). *Al Arabiya*. Erişim adresi: <https://english.alarabiya.net/News/world/2023/04/27/-Moldova-accuses-Russia-of-meddling-in-its-internal-affairs-ahead-of-regional-vote>
- Moldova blocks access to more than 20 Russian media website. (2023, Ekim 24). *RFERL*. Erişim adresi: <https://www.rferl.org/a/moldova-blocks-russian-media-websites/32652219.html>
- Moldova expels 45 Russian diplomats and embassy staff, citing years of “hostile actions”. (2023, Temmuz 27). *The Guardian*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2023/jul/27/moldova-expels-45-russia-diplomats-russian-embassy-officials-staff>
- Moldova: “null and void” merging with Pridnestrovie, (t.y.). *Waybackmachine*, Erişim adresi: https://web.archive.org/web/20070617065530/http://pridnestrovie.net/moldova_declaration_of_independence.html
- Moldova to increase defence budget by 68%. (2022, Aralık 15). *Militarnyi*. Erişim adresi: <https://mil.in.ua/en/news/moldova-to-increase-defense-budget-by-68/>
- Montesano, F. S., van der Togt, T. ve Zweers, W. (2016). The Europeanisation of Moldova: Is the EU on the right track? Clingendael Report. Erişim adresi: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Clingendael%20Report%20The%20Europeanisation%20of%20Moldova%20-%20July%202016.pdf>

- Necsutu, M. (2023, Şubat 8). Moldova “Separatism Law” sparks tensions with breakaway Transnistria. *Balkan Insight*, Erişim adresi: <https://balkaninsight.com/2023/02/08/moldova-separatism-law-sparks-tensions-with-breakaway-transnistria/>
- Necsutu, M. (2024, Ocak 18). Moldova, Ukraine to join gas corridor, ending dependence on Russia. *Balkan Insight*. Erişim adresi: <https://balkaninsight.com/2024/01/18/moldova-ukraine-to-join-gas-corridor-ending-dependence-on-russia/>
- Niemann, A. ve de Wekker, T. (2010). Normative power Europe? EU Relations with Moldova. *European Integration Online Papers (EIoP)*, 14(14), 1-41. Erişim adresi: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2010-014a.htm>
- Nizhinakau, R. (2016). When Goliath meets Goliath: How Russia and the EU created a vicious circle of instability in Moldova. *Global Affairs*, 2(2), 203-216. <https://doi.org/10.1080/23340460.2016.1189131>
- Nizhinakau, R. (2017). Promoting reforms in Moldova: EU-induced institutional change in the migration and environmental protection sectors. *Problems of Post-Communism*, 64(2), 106-120. <https://doi.org/10.1080/10758216.2016.1219617>
- Oleksy, P. (2024). Moldova is on the road to the EU. What about Transnistria? IES Commentaries 1047. Institute of Central Europe. Erişim adresi: <https://ies.lublin.pl/en/comments/moldova-is-on-the-road-to-the-eu-what-about-transnistria/>
- Picheta, R. (2023, Şubat 26). Why Moldova fears it could be next for Putin. *Cnn.com*. Erişim adresi: <https://edition.cnn.com/2023/02/26/europe/moldova-transnistria-russia-tensions-explainer-intl/index.html>
- Popescu, N. (2010). *EU foreign policy and post-Soviet conflicts: Stealth intervention*. London: Routledge
- Prodi, R. (Aralık, 2002). A wider Europe - A proximity policy as the key to stability, peace, security and stability, international dialogue and the role of the EU. Sixth ECSA-World Conference, Jean Monnet Project, Brüksel. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_02_619
- Puiu, V. (2014, Ağustos 15). Moldova fights back against Russia’s food bans. *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2014/aug/15/moldova-fights-back-russia-food-bans>
- Rinnert, D. (2013). *The Republic of Moldova in the Eastern Partnership: From “poster child” to “problem child”?* Friedrich Ebert Stiftung. Erişim adresi: <https://library.fes.de/pdf-files/id-moe/10184.pdf>
- Rodkiewicz, W. (2009). *From virtual to European democracy—the Origins and consequences of the political breakthrough in Moldova*. OSW Studies, Warsaw. Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/2009-12-15/virtual-to-european-democracy-origins-and-consequences-political-breakthrough>
- Rogstad, A. (2018). The next Crimea? Getting Russia’s Transdinyester policy right. *Problems of Post-Communism*, 65(1), 49 – 64. <https://doi.org/10.1080/10758216.2016.1237855>
- Roth, A. (2020, Kasım 16). Moldova election: blow to Kremlin as opposition candidate sweeps to victory. *The Guardian*, Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/16/moldova-election-blow-kremlin-opposition-candidate-sweeps-victory-maia-sandu>
- Russia disappointed with EU’s Eastern Partnership. (2015, Nisan 27). *Daily Sabah*. Erişim adresi: <https://www.dailysabah.com/europe/2015/04/27/russia-disappointed-with-eus-eastern-partnership>

- Russia introduces an embargo on Moldovan wine. (2010, Ağustos 18). *OSW Analyses*, Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2010-08-18/russia-introduces-embargo-moldovan-wine>
- Sasse, G. (2008). The European Neighbourhood Policy: Conditionality revisited for the EU's eastern neighbours. *Europe-Asia Studies*, 60(2), 295-316. <https://doi.org/10.1080/09668130701820150>
- Secieru, S. (2016, Ocak 28). Transnistria zig-zagging towards a DCFTA. PISM Policy Paper, No: 4 (145). Erişim adresi: https://pism.pl/publications/PISM_Policy_Paper_no_4_145___Transnistria_Zig_zagging_towards_a_DCFTA
- Shapovalova, N. ve Boonstra, J. (2012). The European Union: From ignorance to a privileged partnership with Moldova. M. Kosienkowski ve W. Schreiber (Ed.), *Moldova: Arena of international influences* (s. 51-75) içinde. Lanham: Md: Lexington Books.
- Smith, K. E. (2005). The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. *International Affairs*, 81(4), 757-73. <https://www.jstor.org/stable/3569673>
- Solovyov, V. (2022, Eylül 23). *Ukraine war risks repercussions for Transnistria*. Carnegie Endowment for International Peace, Erişim tarihi: <https://carnegieendowment.org/politika/87986>
- Stur, B. (2021, Aralık 21). Governor of Gagauzia Gutsul doesn't exclude a referendum for Moldova's EU accession. *European Interest*. Erişim adresi: <https://www.europeaninterest.eu/governor-of-gagauzia-gutsul-doesnt-exclude-a-referendum-for-moldovas-eu-accession/>
- Tanas, A. (2021, Temmuz 19). Pro-western party wins Moldova election, preliminary data shows. *Reuters*, Erişim adresi: <https://www.reuters.com/world/moldovans-elect-new-parliament-amid-concerns-over-graft-stalled-reforms-2021-07-11/>
- Transnistria: The next European republic to rejoin Russia. (2022, Temmuz 24). *Russia Briefing*, Erişim tarihi: <https://www.russia-briefing.com/news/transnistria-the-next-european-republic-to-rejoin-russia.html/>
- Tudoroiu, T. (2011). Structural factors vs. regime change: Moldova's difficult quest for democracy. *Democratization*, 18(1), 236-264. <https://doi.org/10.1080/13510347.2011.532628>
- Ungureanu, O. (2022). Stability pact for South-Eastern Europe and perspectives for the Republic of Moldova's inclusion. A. Barbăroşie ve V. Gheorghiu (Ed.), *The Republic of Moldova and the European integration* içinde (s. 68-79). Chişinău: Cartier.
- Urse, C. (2008). Solving Transnistria: Any optimists left? *Connections*, 7(1), 57-75. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/26323320>
- Verdun, A. ve Chira, G. E. (2008). From neighbourhood to membership: Moldova's persuasion strategy towards the EU. *Southeast European and Black Sea Studies*, 8(4), 431 - 44. <https://doi.org/10.1080/14683850802556418>
- White, S., Light, M. ve Lowenhardt, J. (2001). Belarus, Moldova and Ukraine: Looking east or looking west?" *Perspectives on European Politics and Society*, 2(2), 289 - 304. <https://doi.org/10.1080/1570585018458763>
- Wróbel, J. (2004). *The European Union and Moldova*. CES Studies, Warsaw. Erişim adresi: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-studies/2004-03-15/european-union-and-moldova>

Zagorski, A. (2011). Eastern Partnership from the Russian perspective. *Internationale Politik und Gesellschaft*, 3, 41 – 61. https://www.fes.de/ipg/sets_d/arc_d.htm

Extended Abstract

Purpose

Moldova was described by the EU as a “success story” and the best student of the Eastern Partnership class because of the progress it has achieved in terms of EU integration and its economic success after a pro-EU coalition came to power in 2009. However, Moldova's EU integration became lengthy and arduous. Before starting the EU integration process, Moldova was faced with numerous problems like any Soviet state that had gained its independence. These include, among others, the weakness of democratic tradition, rampant poverty and corruption and the difficulty of transforming from a Soviet-style authoritarian political into a Western-style socio-political structure. The outbreak of the Russian-Ukraine war recently rendered the study of EU-Moldova relations quite topical.

The objective of this article is to examine Moldova's relations with the EU and Russia's role in this process in the framework of the European Neighbourhood Policy following the dissolution of the Soviet Union.

Design and Methodology

In this research, document analysis was used as a qualitative research method. The study benefited from secondary sources such as books, articles, reports and comments written on the research subject in order to strengthen its analytical aspect. The article also made use of primary sources, particularly those belonging to the institutions of the European Union including the European Commission and the Council of the European Union such as declarations, decisions and resolutions.

This study is a research article. In the article, Moldova-EU relations have been analyzed in the framework of the European Neighbourhood Policy. Most of the sources used in the study were written in English. First, the historical evolution and characteristics of the European Neighbourhood Policy were explained. Then, EU-Moldova relations were analyzed in relation to the European Neighbourhood Policy. This section also explains the factors that led Moldova to develop its relations with the EU and the perspectives of the EU states about Moldova's integration with the EU. In the third section, the influence that Russia has had in Moldova and its role in Moldova-EU relations were discussed. In this context, the instruments that Russia used to be influential in Moldova were mentioned. This section also draws attention to the striking decline in the influence enjoyed by Russia following the Ukraine-Russia conflict and Moldova's increasing rapprochement with the EU. In the next parts, the development of Moldova's relations with the EU in the aftermath of the Russia-Ukraine conflict and future scenarios in Moldova-EU relations were mentioned. In the final part, the conclusions of the study were summarized.

Findings

The intensity of Moldova-EU relations changed depending on which party/parties was/were in power. Although Moldova has been oriented towards the EU since the beginning of its independence, Brussels-Chisinau relations slowed down when pro-Russian parties were in power.

Initially, the EU was not willing to develop its relations with Moldova because of attaching importance to the enlargement towards Eastern Europe, the urgency of the Balkan wars in the EU's backyard, deepening European integration, the rampant corruption, poverty and instability, unresolved status of the Transnistria issue as well as Russia's influence in the country. From the mid-1990s onwards, the relations started to develop.

Following the conclusion of the Partnership and Cooperation Agreement in 2014, the relations have accelerated.

As for Russia, following the annexation of Crimea in 2014, Russia saw the Eastern Partnership as an initiative that was in opposition to its interests in the post-Soviet geography and sought to contain the influence of the EU in the region. Russia used the instruments of energy, economy, politics and military in order to maintain its influence and contain that of the EU in Moldova. However, in the aftermath of the Russian invasion of Ukraine in 2022, a paradigmatic change took place in the relations between Moldova and the EU and between Moldova and Russia.

Following the Russian invasion of Ukraine, the EU replaced its traditional normative approach to enlargement with a geostrategy-centred line. After the Russian attack, such countries as Moldova, Ukraine and Georgia, which were not foreseen to be members of the EU, applied for membership to the EU. The EU quickly granted Moldova, Ukraine and Georgia candidate status and decided to start accession talks with Ukraine and Moldova in December 2023. Moldova's EU membership was also supported by the Moldovan public.

In this process, Moldova sharply turned towards the EU, moving away from Moscow's orbit. Parallel to Moldova's increasing rapprochement with the EU, Moldova took steps to reduce the influence of Russia in the field of energy, security, politics and media in the country. Following the Russian assault on Ukraine, the EU accelerated its integration with Moldova owing to geopolitical factors.

Research Limitations

The sources used in the study are only in English. If sources in Russian and Moldovan had been used, the objectivity of the research would have been bolstered. However, in order to compensate for this, the views of Moldovan and authorities have been given in the study by using the sources in English. Furthermore, interviews with EU, Russian and Moldovan officials could have further enhanced the quality of the research.

Implications

The study showed the dramatic change in the EU's enlargement policy. Following the Russian-Ukraine conflict, a new enlargement policy replacing democratic norms with geostrategic priorities was adopted by the EU. Therefore, the EU granted candidate status to Moldova, Ukraine and Georgia. Brussels decided to start accession talks with Ukraine and Moldova in December 2023. However, the EU will be forced to make a difficult choice between extending membership to these states quickly and thereby bolstering the security of its neighbourhood and diluting its norm-based enlargement criteria. This change of attitude towards enlargement could also urge the EU to reconsider its enlargement policy towards the Western Balkans as well as Turkey, accelerating their integration with the EU.

Originality

This article demonstrates how the EU changed its attitude sharply towards Moldova and decided to start accession negotiations with this country following the Russian-Ukraine conflict. In this sense, the study investigates a quite topical issue. Therefore, it is believed that this study will fill an important gap in the literature. Further, the originality of the article has been sought to be enhanced by also using primary sources and not only depending on secondary sources.

Araştırmacı Katkısı: Mehmet BARDAKCI (%100).